

SZARDÍNIA 3 (Norától-Cagliariig)

2025. június-július

Szardíniai utazásunk harmadik része következik. Utazásunk utolsó hetében a sziget déli és délnyugati részén kerestünk fel történelmi és természeti látnivalókat. Igyekeztünk megtekinteni a legszebb helyeket úgy, hogy strandolásra is maradjon időnk. Szardínia, bár területe Magyarországnak egyharmadánál is kisebb, oly gazdag látnivalókban, hogy még hónapokat lehetne ott tölteni, hogy minden érdekességet meglátogathassunk. Próbáltuk a leginkább jellegzetes területeket felkeresni, kicsit belelátni a helyiek életébe, körülnézni azokon a helyeken is, amelyeket nem a turisták számára építettek ki, de be kellett látnunk, hogy 2025. évi nyári utazásunkba ennyi fért bele. Ha lesz még módunk a sziget meglátogatására, vannak további ötleteink...

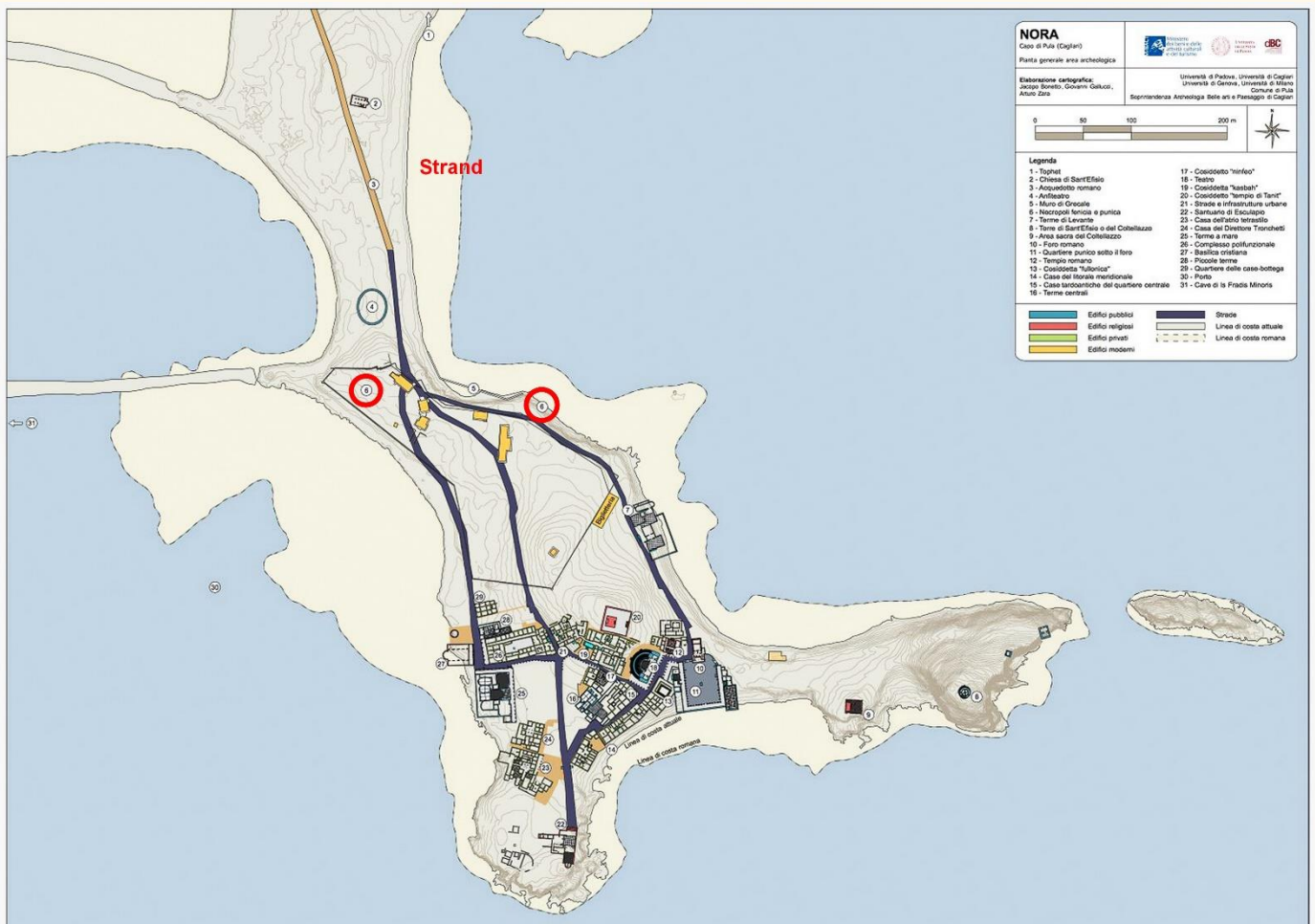
35 A Cagliari tartományhoz tartozó Nora antik városát a föníciai eredetű punok alapították a Kr.e. 8. században a mai Pula városka közelében. A félszigetre épült ókori várost egy keskeny földnyúlvány kapcsolja a mai, Nora nevű üdülőtelephez. Ennek a keskeny földsávnak a keleti oldalán alakították ki a Spiaggia di Nora nevű strandot.

A kép háttérben az ókeresztény korban vértanúhalált halt Efisio nevű római katona emlékére épült 11. századi Sant' Efisio templomát látni, ehhez közel van a fizető parkoló. A Spiaggia di Noránál mi is sütkéreztünk a napon, majd elindultunk, hogy megnézzük az antik romokat és a híres Nora sztélé felfedezésének a helyét.

A Kr.e. 8. században alapított Nora meglehetősen gazdag kereskedőváros lehetett, legalábbis a piros körrel jelzett helyeken a 19. században feltárt 40 pun sírkamra lelete erre engednek következtetni. Ekkor előkerült sok görög importáru és jelentős mennyiségű aranytárgy is. Sajnos a korábbi pun épületek a Kr.e. 50-re befejezett első római kori városátépítés áldozatául estek. A rómaiak a korábbi épületeket elbontották és helyükön tovább folytatták a szokásos római város megépítését, amfiteátrummal, fórummal, színházzal, középületekkel, római templomokkal és persze villaépületekkel. Ezek maradványait tekinthetjük meg ma Nora félszigetén.

A pun időkben a Nora félsziget északi része kívül esett a településen, ezért azt temetkezési célokra használták. Ez az archív kép az 1891-es ásatások során feltárt pun aknasírokat mutatja. Sajnos ezek a sírok a tenger okozta part erózió miatt ma már nem láthatóak. Aki kíváncsi az itt előkerült pun kori leletekre, megtekintheti azokat a közeli Pula múzeumában, az Archaeological Museum Giovanni Patroni-ban.

Az előtérben a római kori Terme di Levante fürdőépületének romja és szép mozaikpadlója. A háttérben magasodó őrtornyot az ókori fórum közelében építették fel a 17. század elején a tengerről érkező támadások előrejelzésére, majd a 18. század elején kisebb erőddé alakították.

Nora városát a rómaiak a Kr.e. 3. században vették birtokba és még a kereszténység elterjedésekor is uralmuk alatt állt. A vandál törzsek tengerről érkező támadása az 5. században nagy pusztítást okozott, amelyet a későbbi bizánci hatalomátvétel után sem tudott kiheverni a város., Norát a későbbi arab-berber támadások miatt lakói fokozatosan elhagyták. A

város a 8. századra elnéptelenedett. A képen még a rómaiak középület építésének aranykorát hirdető 2. századi Terme centrali, a központi közfürdő romjai láthatóak.

Nora római kori színházának épületét 1952-ben tárták fel. Az 1100-1200 személyes teátrumot a korai császárkorban, valószínűleg az első században építették.

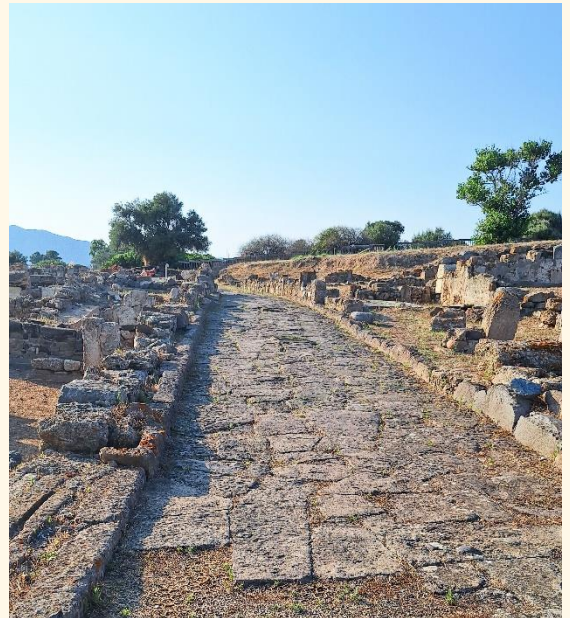
A távolban, a tengerhez közel, Aszklépiosznak, az orvoslás görög istenének épített szentély romja tűnik fel.

Itt meg én tűnök fel

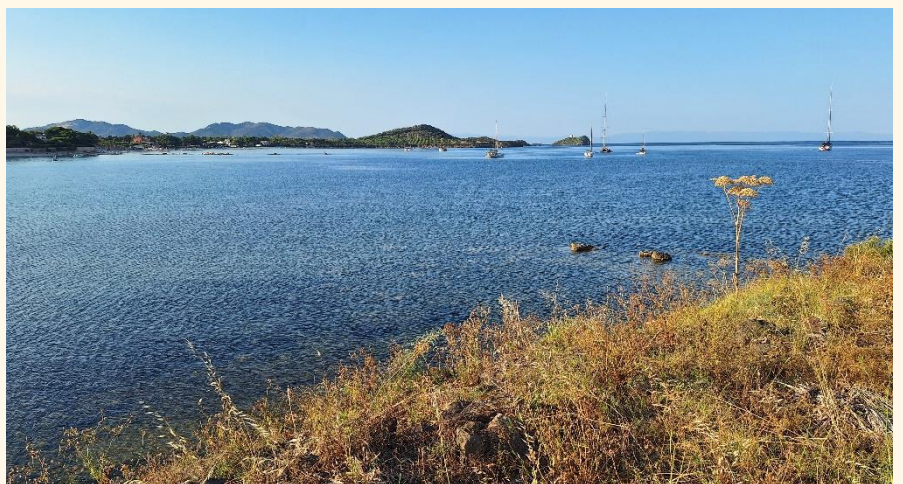

A rómaiak Norában is kövezett utakat építettek és a csatornahálózat sem maradhatott el

A romok közül visszaindultunk egy éttermet keresni és nicsak mit látunk ott azon a távoli kis szigeten? Ott is egy őrtorony. Szinte látótávolságban telepítették mindegyiket. Itt, a part

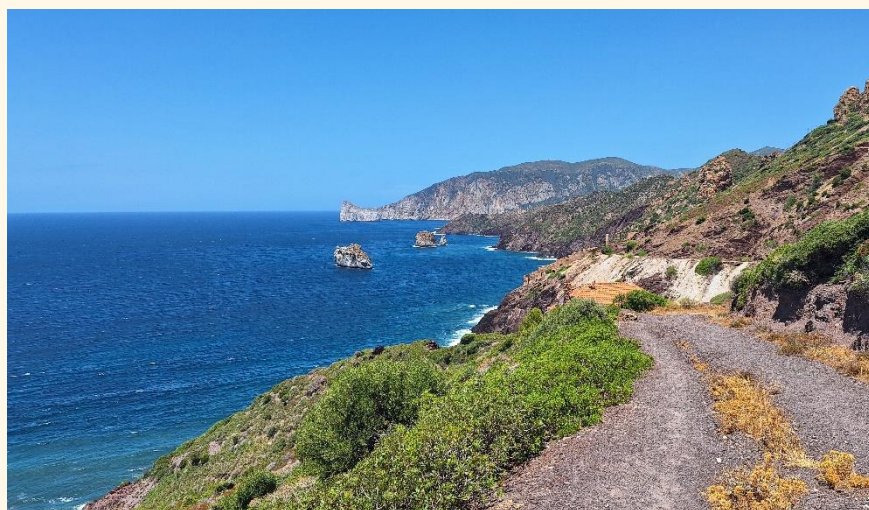

előtti sekély részen volt az egyik pun temető, amely mára a víz alá került az évezredes erózió következtében.

Vacsora után még egyszer kísérteltünk Nora tengerpartjára

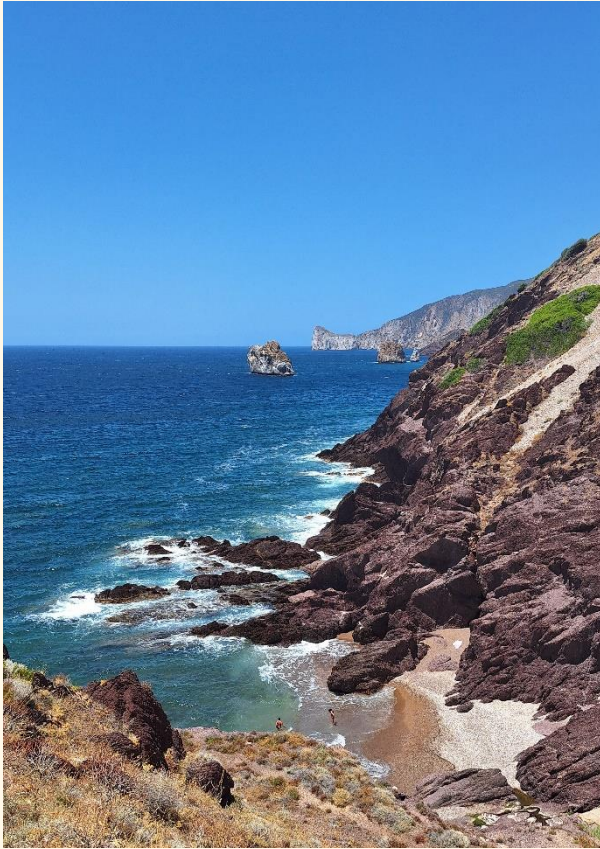
36 Ez a térkép Szardínia történeti ásványtani parkjainak elhelyezkedését mutatja. A jelzett régiók évezredek óta az ásványkincsekben gazdag sziget fő bányászati területei voltak. Az obsziánt az Arci hegy lejtőin már Kr.e. 6000 körül kezdték kitermelni, majd a fémművesség elterjedésével a fémtartalmú ércek bányászata és maga a fémfeldolgozás is rohamosan fejlődött. A punok, majd később a rómaiak is intenzív bányászati tevékenységet folytattak Szardínián, elsősorban ezüstöt, ólmot és kisebb mennyiségben aranyat bányásztak. A modern időkben a cink és a szénbányászat is jelentősen fejlődött egészen a bányák 1970-es években bekövetkezett hanyatlásáig, majd bezárásáig.

A délnyugat-szardíniai Sulcis-Iglesiente régió leghíresebb, ma már elhagyott partmenti fémfeldolgozó üzemének romjait látogattuk meg először, részben a nyugati partvidék csodás látványa és persze némi technikai érdeklődés ürügyén. A romos üzem Nebida község közelében található, a neve pedig Laveria Lamarmora.

A part mentén kanyargó úton kissé távolabb álltunk meg egy kisebb parkolóban és egy gyalogösvényen közelítettük meg a romokat. Ez ugyan fárasztóbb, de sokkal látványosabb volt.

Egy kis, homokos partszakasz rejtőzik a sziklák alatt. Nem könnyű megközelíteni, de itt biztosan nincsen tömeg.

A hegyen-völgyön át vezető ösvény egy szakaszán még ezzel a kis alagúttal is találkoztunk

Ezen a vidéken sokfelé talákoztunk ezzel a kutyatej féle növényvel, amelynek előkelő neve Euphorbia

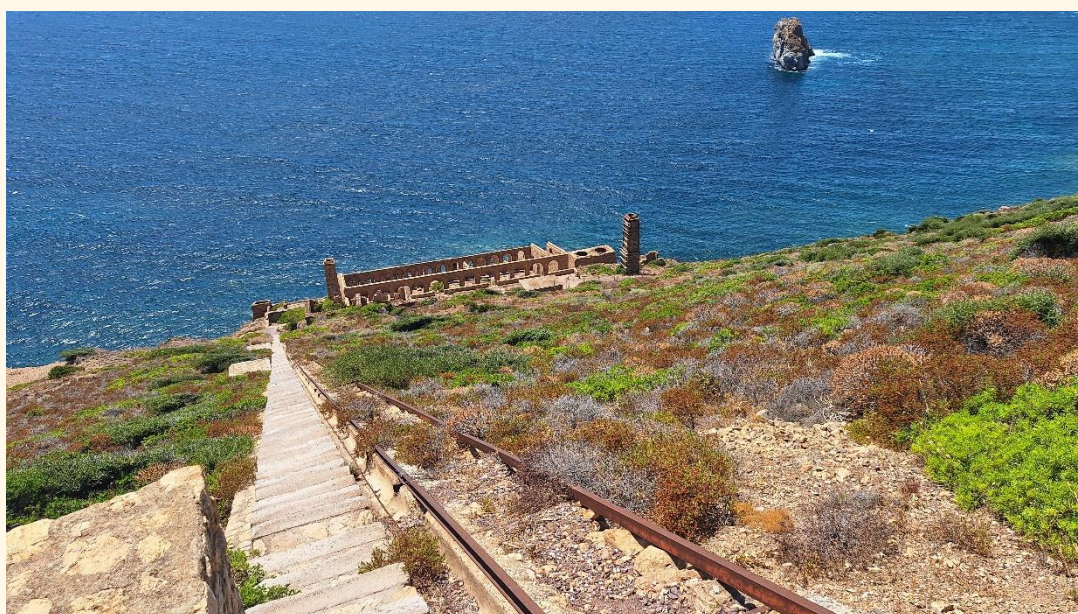
Dendroides. Ez a Földközi-tenger térségében elterjedt euphorbia faj érdekes módon védekezik a nyári forróság ellen. Tavasszal kihajt és virágzik, de amint melegszik az idő, lehullajtja leveleit és „nyári álomba” merül. Mint minden euphorbia, ez is mérgező latex nedvet termel.

Egy kis kapaszkodás után már látszik az egykori ércmosó üzem romja. A Nebida közelében működő bányákból ideszállított ólom és cinktartalmú érceket itt válogatták és mosták tengervíz felhasználásával. A kémények kalcináló kemencékhez tartoztak, amelyekben az érceket kémiai módon leaktíválták, majd a kén-dioxidot a tengervíz segítségével távolították el.

Az 1897-ben épített mosóüzem ugyan szép látvány, de a táj se kutya...

A parttól távolabb kibányászott ércet ezen a sínpáron, csörlő segítségével eresztették le a mosótisztító üzembe, ahonnan tisztítás után tovább szállították a parton levő raktárakba és tárolóhelyekre.

A Laveria Lamarmora üzemben főként cink (horgany) feldolgozása folyt. A cink bányászata még nem szerepelt az ókori bányászat és fémfeldolgozás listáján Szardínián. A cinkércsek iparszerű feldolgozása Európában csak a középkor végén indult meg, Szardínián pedig még később. Itt a fő ásványi érték sokáig az ezüst volt. Ez a mosóüzem 1897-től az 1970-es évekig működött.

Bizony érdemes
hátranézni fotózkodás
közben. Szép vidék...

Ezen a légifotón jól áttekinthetőek a nebidai Laveria Lamarmora ércmosó üzem épületei és a parti raktárak

Az ércmosó egyik termének romjai. Valaha főként nők dolgoztak itt.

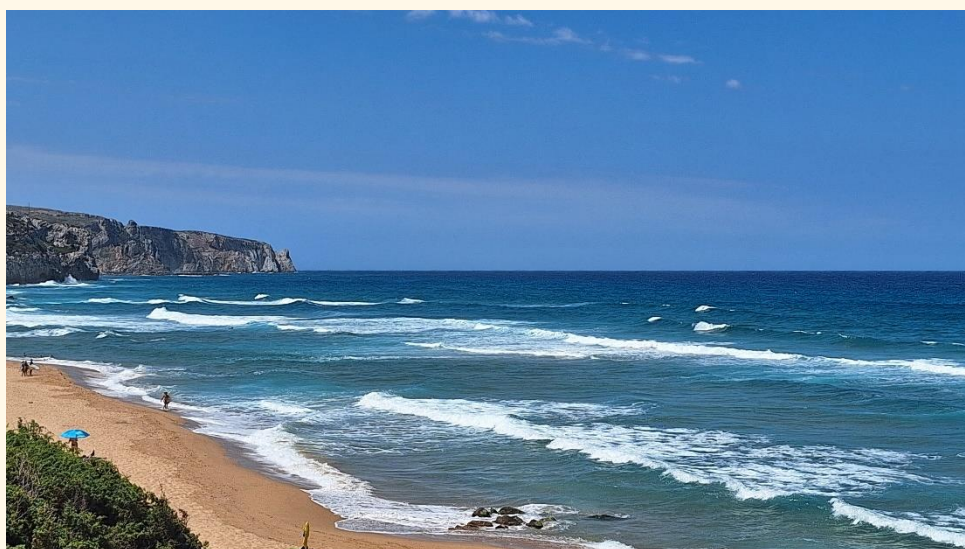
A bezárt üzem hivatalosan nem látogatható a balesetveszély miatt. Azonban a kerítés több helyen szét van szaggatva és senki sem őrzi a területet, amely mellesleg 1989 óta az UNESCO által is elismert ipari régészeti helyszín.

Jóval a mosóüzem fölött, közel a főúthoz még állnak a bányüzem elhagyott épületei. A 20. század első évtizedeiben, amikor virágzott errefelé a bányászat, több mint 3000 ember dolgozott az itteni bányákban és bányüzemekben. A bányászat 1970-es évekbeli hanyatlása egybeesik Szardínia idegenforgalmának felfuttatásával, amely ma már a fő bevételi forrás errefelé.

37 A Sulcis-Iglesiente régió néhány pontján megálltunk a tájat és a bányaművelés emlékeit megfigyelni. Először Portixedduhoz autóztunk, egészen más célból, de erről majd más alkalommal...

Portixeddutól dél felé indultunk, hol a tengerparti úton, hol a hegyek között kanyarogva.

Portixeddu és Buggerru között időztünk a Spiaggia I Piccolini Pini strandnál. Délnyugat-Szardínia strandjai kevésbé zsúfoltak, de gyakran szeles az idő és ilyenkor a tenger erősen hullámzik. Erre várnak itt a siklóernyőzés szerelmesei.

Következő állomásunk Buggerru városka volt. Persze ez is bányaváros volt, amely az 1864-ben megnyitott francia tulajdonú Malfidano ólom és cinkbánya komplexumnak köszönheti a létét. Itt volt 1904-ben az a tragikus kimenetelű bányászsztrájk, amikor a kivezényelt katonák a sztrájkoló bányászok közé lőttek.

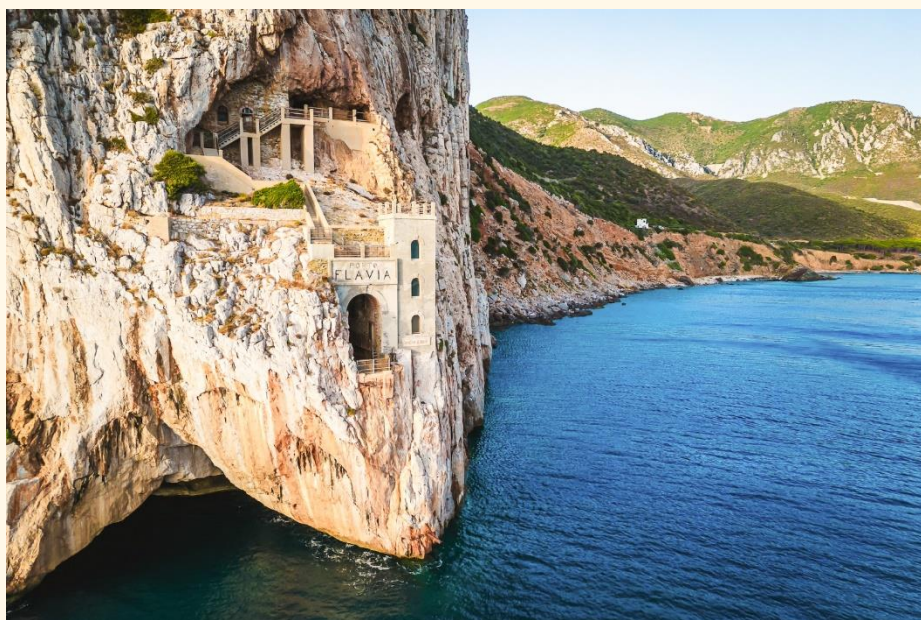
A település létalapját jelentő bányákat 1977 körül zárták be, ezután a lakosság száma jelentősen csökkent. Ma az egykori bányaüzemi létesítményeket (ércmosó, Galleria Henry alagút) idegenforgalmi célokra használják és van egy bányásmúzeumuk is.

Buggerruból Masua felé ilyen látványos, kanyargó hegyi úton autóztunk. A környék tele van bányászati emlékekkel és a bezárt bányüzemek elhagyott épületeivel. Errefelé működtek a nagy múltú San Luigi és a Scalittas ólom és cinkbányák is.

A tengerhez közel fekvő Masua és a sziklás tengerpart között fekszik az 1859-ben koncessziót kapott Montesanto társaság hatalmas bányaterülete, illetve mára elhagyott létesítményei és üzemépületei. Maga az egykori épületcsoport nem látogatható, de a helyiek itt is hasznosítják, amit lehet. A közepén látható kopár Pan di Zucchero szigetre csónakkal Via Ferrata túrákat szerveznek, a jobbra az első sziklánál épült Porto Flavia és a hozzá vezető bányaalagút is turista látványosság lett.

Sajnos nem volt időnk tengeri hajókázásra, pedig a Porto Flaviát igazán jól csak a víz felől lehet fényképezni. Ezt az antik mintára faragott kaput és a mögötte a hegybe fúrt többszáz méter hosszú alagutat 1924-re készítették el azzal a céllal, hogy egy konzolos móló segítségével közvetlenül a szikla alá lehorgonyzó teherszállító hajókra juttassák el a bányászati üzemének termékeit.

Nebidától délre is megálltunk egy kis időre a Spiaggia di Funtanabau hívogatóan szép strandjánál, ahol a siklóernyősök már a levegőbe emelkedtek. A kép alján egy különleges ipari létesítmény, a „Galleria Umberto I” vízelvezető csatorna tengeri torkolata látható. Az 1324 óta működő Monteponi bánya ezüst, ólom és cinktartalmú érceket kitermelő bányái földalatti tárnáit előtötte a víz. A helyzet 1875-

re már tarthatatlanná vált, így hozzákezdtek a bányavíz elvezető 4,2 km hosszú földalatti alagút építéséhez. A bányáktól a tengerig húzódó „Galleria Umberto I” csatorna állami támogatással készült el 1889-re.

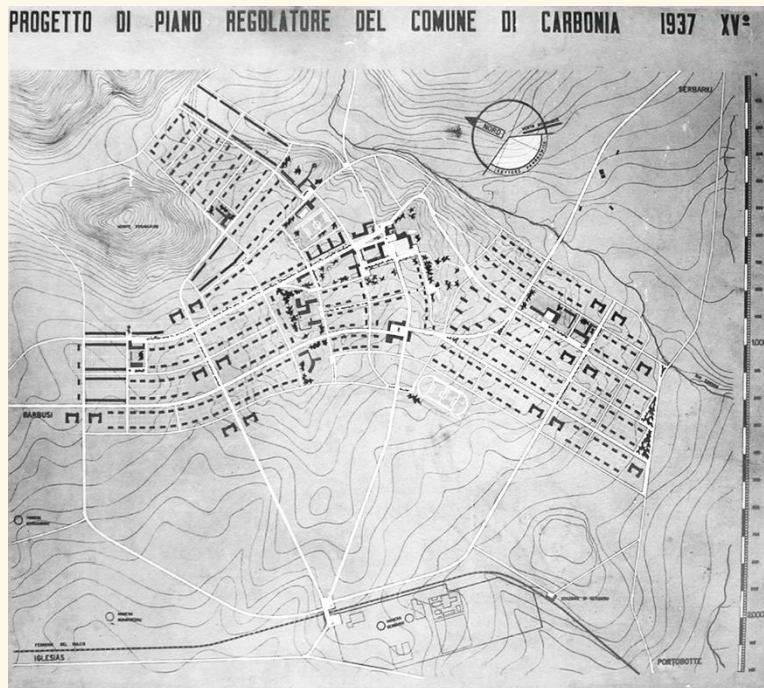

Innentől egy archív anyagokból összeállított kis újkori történelmi áttekintés következik. Ez a térképszelvény a Carbonia város környezetében működött bányák, főként szénbányák elhelyezkedését mutatja. A következőkben Carbonia kialakulásának körülményeiről esik majd néhány szó.

Benito Mussolini, Olaszország miniszterelnöke 1935-ben Szardíniába látogatott. Ennek célja elsősorban katonai inspekciónak volt, de már

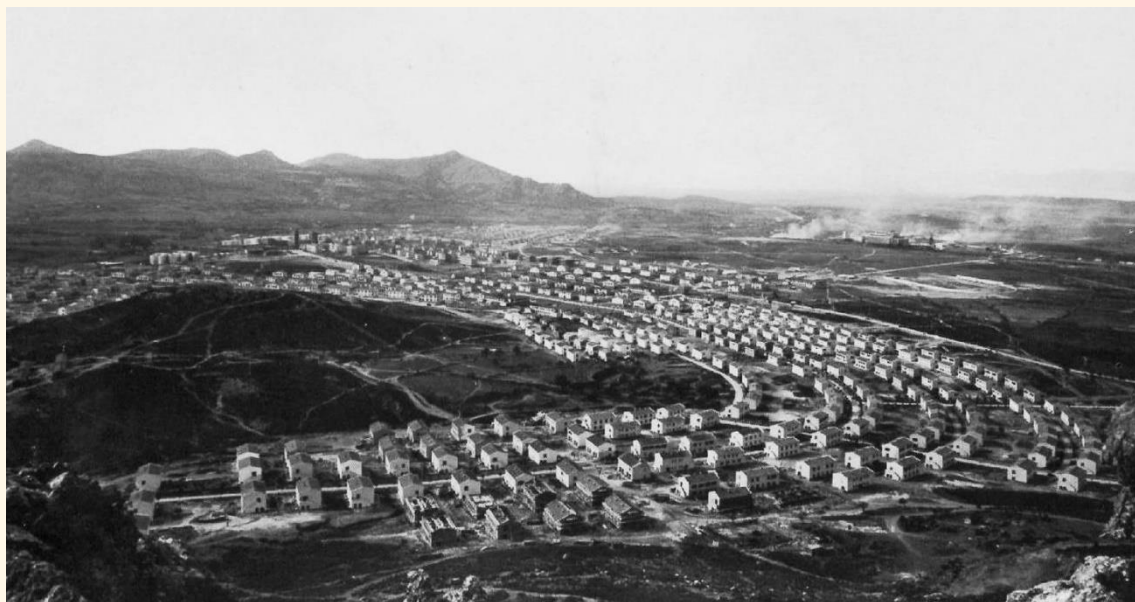
korábban körvonalazódtak az ásványkincsekben gazdag sziget bizonyos gazdaságfejlesztési kérdései is. Az elképzelések szerint három új fasiszta alapítású városépítési projekt valósult meg. Az egyik új város a Mussolinia nevet kapta 1928-ban (mai neve Arborea) Oristano közelében, amelyet az ottani maláriás mocsarak lecsapolásával hoztak létre. A második Fertilia volt, amit 1933-ban alapítottak Alghero közelében, szintén mocsarak termékenyítésével. A harmadik ilyen új város az 1938-december 18-án felavatott Carbonia lett. Az első két város alapításának célja a mezőgazdasági termelés felfuttatása volt az addig ingoványos területeken.

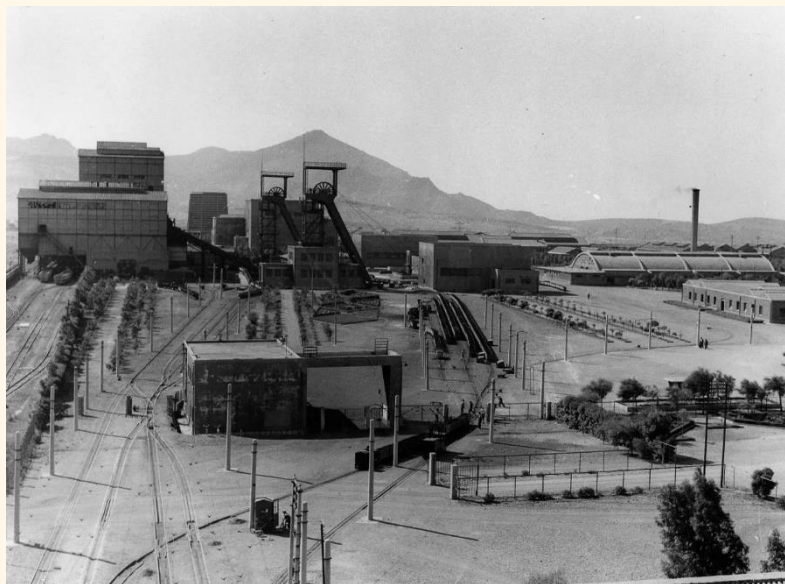

Carbonia, a harmadik új alapítású város létrehozását az olasz fasizmus gazdasági önellátásra, autarkiára való törekvése indokolta. A környék felszíne alatt rejtőző hatalmas szénvagyon kitermelése a korban nélkülözhetetlen szénérőművek működését szolgálta, a szénben szegény kontinentális Itáliában is. A két esztendő alatt felépített új város épületeit a kor legnevesebb modernista olasz építészei tervezték. Ez az 1937-es helyszínrajz a bányászok részére tervezett lakónegyedek mutatja.

És a kész lakótelep
1939-ben

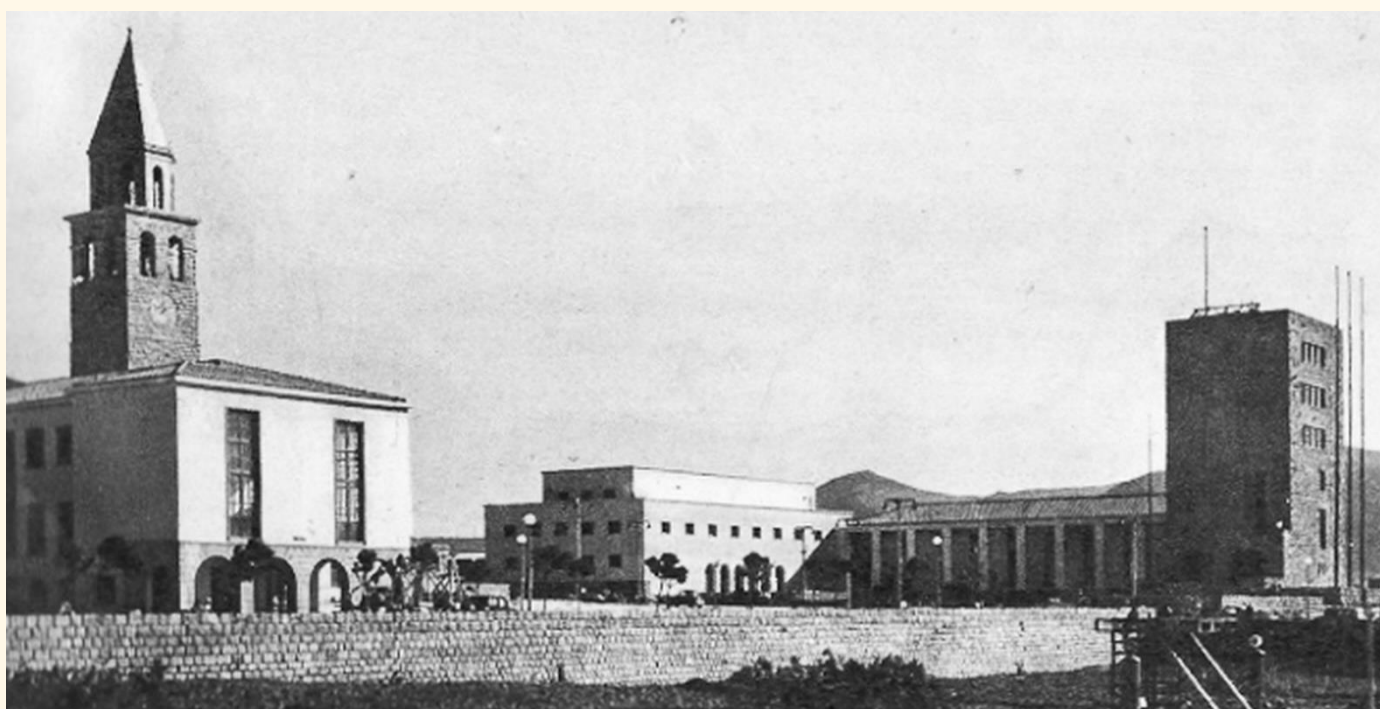

Kicsit közelebről is...

A bányüzem is felépült

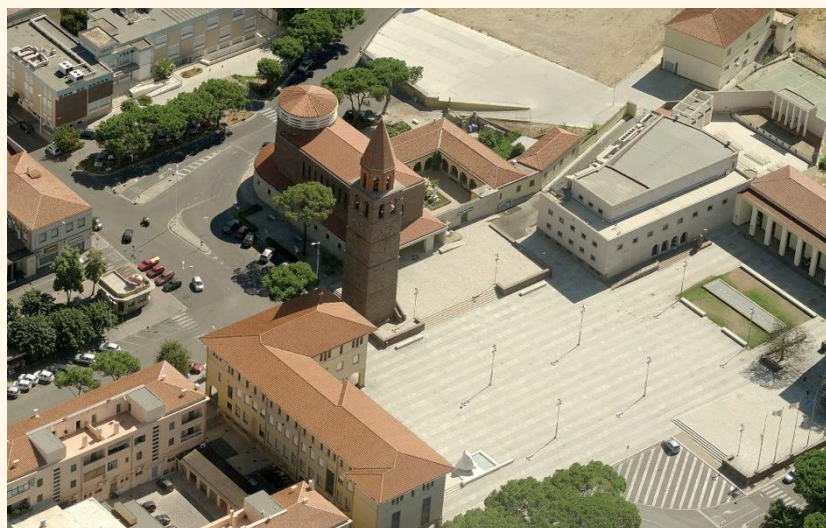
Carbonia főtere, a Piazza Roma köré csoportosulnak a város fontos középületei, a városháza a „littoria” és „dopovaloro” tornyok, a templom, a postaépület, valamint a bányai igazgató háza. A korabeli neves tervezőket csak felsorolom: Ignazio Guidi, Cesare Valle, Enrico Del Debbio, Gustavo Pulitzer-Finali, Raffaello Fagnoni és Eugenio Montuori.

Mussolini 1938-ban meglátogatta az épülő várost és a bányüzemet.

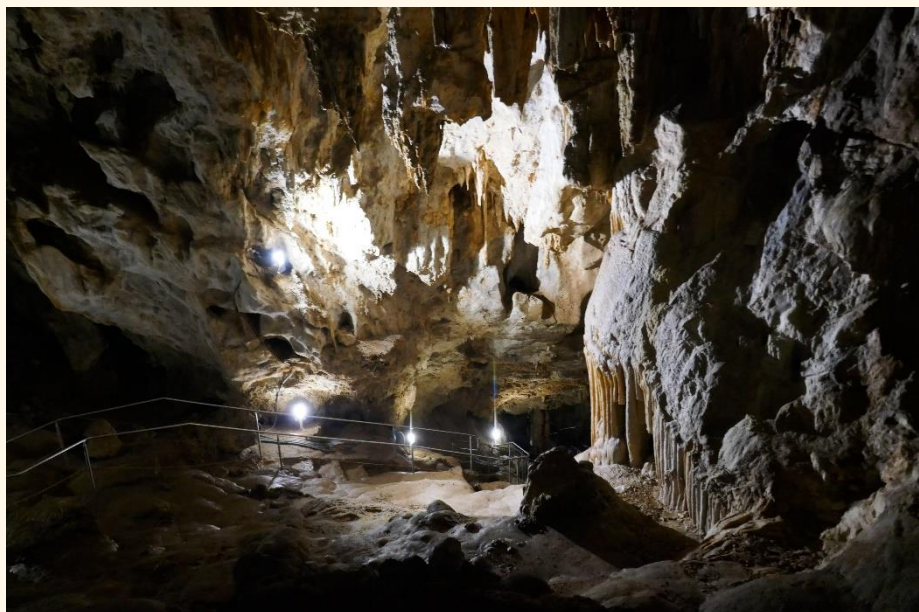
Egy híres bányászfoto Carbonia szénbányájából. A Serbianu bánya Olaszország legnagyobb bányája volt, ahol 16 000 bányász dolgozott. Az 1950-es években egyes tárnák művelését leállították, az elbocsajtások miatt sztrájkok sorozata kezdődött, majd megindult a lakosság elvándorlása. A bányaművelést 1964-ben zárták be, amikor a szén iránti kereslet már rohamosan csökkent, de a Serbianu szénbánya végleges leállítása csak 1971-ben történt. Carbonia lakosságának száma 45 000-ről mára 28 000 főre csökkent.

Így néz ki ma a Piazza Roma Carboniában. A városban működik a Centro Italiano Della Cultura Del Carbone bányászati múzeum.

38 A Sulcis-Iglesiente tartománybeli Santadi kisváros közelében meglátogattuk a nevezetes Grotte Is Zuddas karsztbarlangot. A barlangba csak vezetett túracsoporttal lehet bemenni, ami kb. óránként indul, legalábbis nyáron. A várakozás idejét a fogadóépület melletti kávézóban és ajándékboltban lehet kellemesen eltölteni.

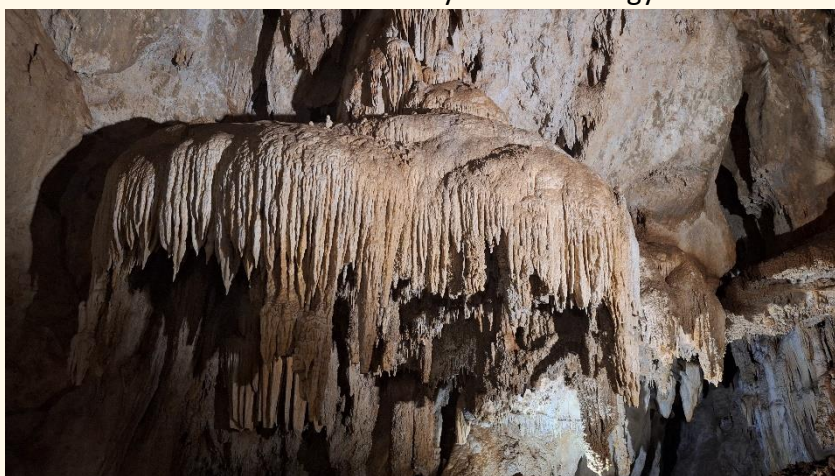

Az Is Zuddas karsztüreg rendszere főleg dolomit kőzetből áll, bár maga a barlangrendszer Dél-Szardínia fémtartalmú ércekben bővelkedő „Metalliferro” területéhez tartozik.

Az ősi, 530 millió éves karbonátos kőzetek labirintus-szerű üregrendszereket alkotnak, amelyeknek csak egy kisebb részét

tették a nem barlangász látogatók számára is bejárhatóvá. Itt korlátokkal biztosított járdákat és megfelelő világítást építettek ki.

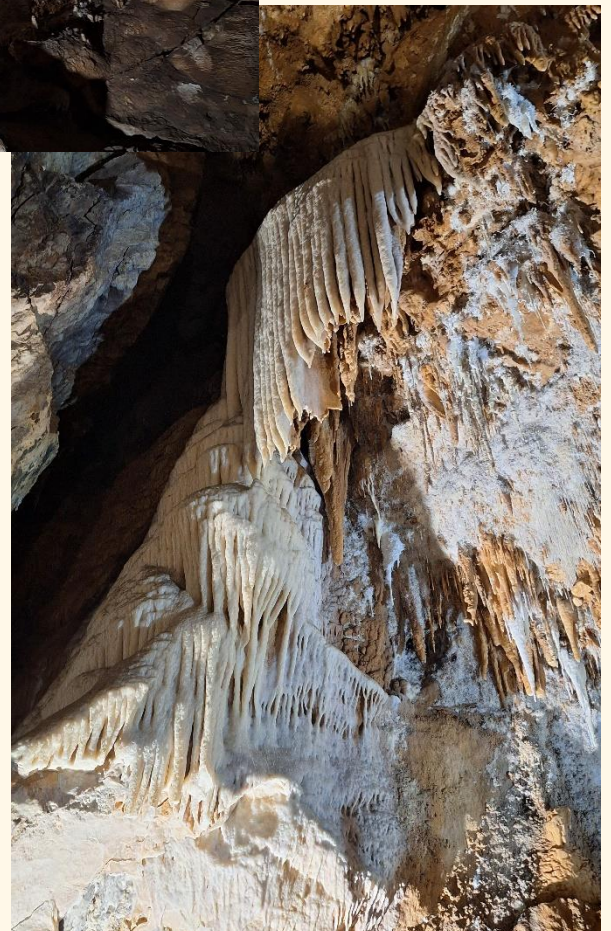
A csodás alakzatokban bővelkedő barlangot az 1960-as években fedezték fel. Először kőbányát akartak itt nyitni, ami azonban szerencsére gazdaságtalannak bizonyult.

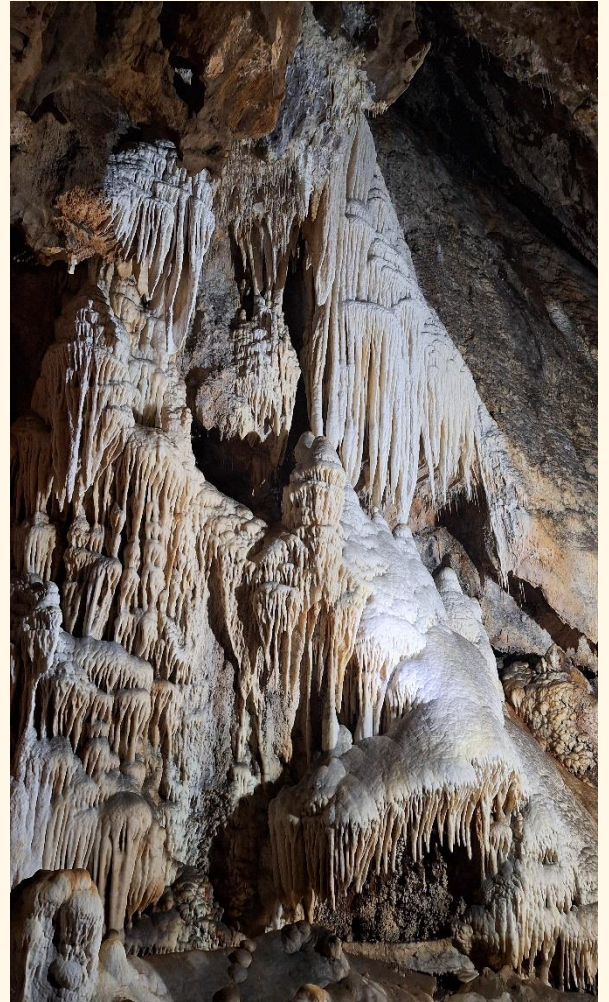
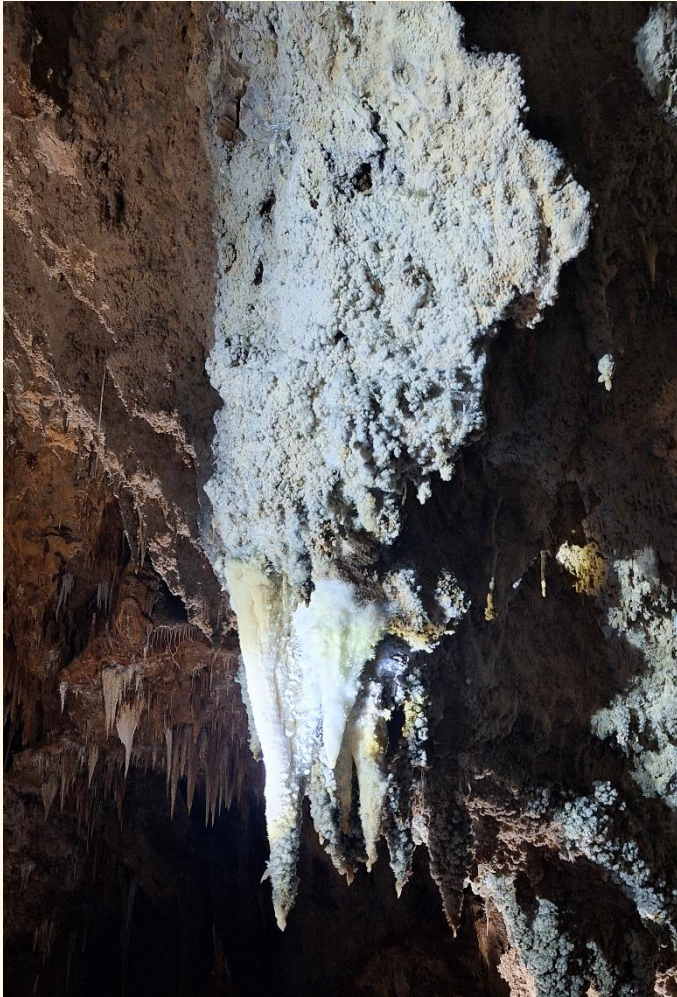

A barlangot végül 1985-ben nyitották meg a látogatók előtt, miután a biztonságos belső közlekedési útvonalakat kiépítették. Az egyik teremben egy falucska, talán bányászfalu makettjét építették fel.

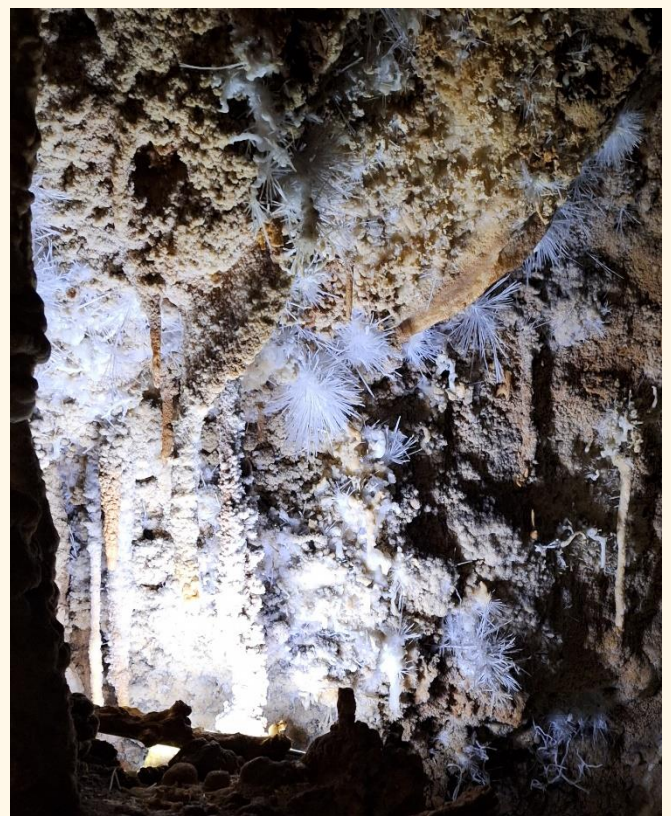

Az Is Zuddas fő vonzereje a dolomit repedésein át beszivárgó vizek által lerakódott változatos formájú üledékek sokasága.

Mivel nem értek a geológiához, csak ismételni tudom amit az egyes formák megnevezéséről mondtak a hozzáértők. A bal oldali kaotikus kőgombolyag állítólag szabálytalan alakban megjelenő aragonit. A jobb oldali, csillag alakú tűpárna, vagy kővirág is aragonit, amely tű alakban vált ki.

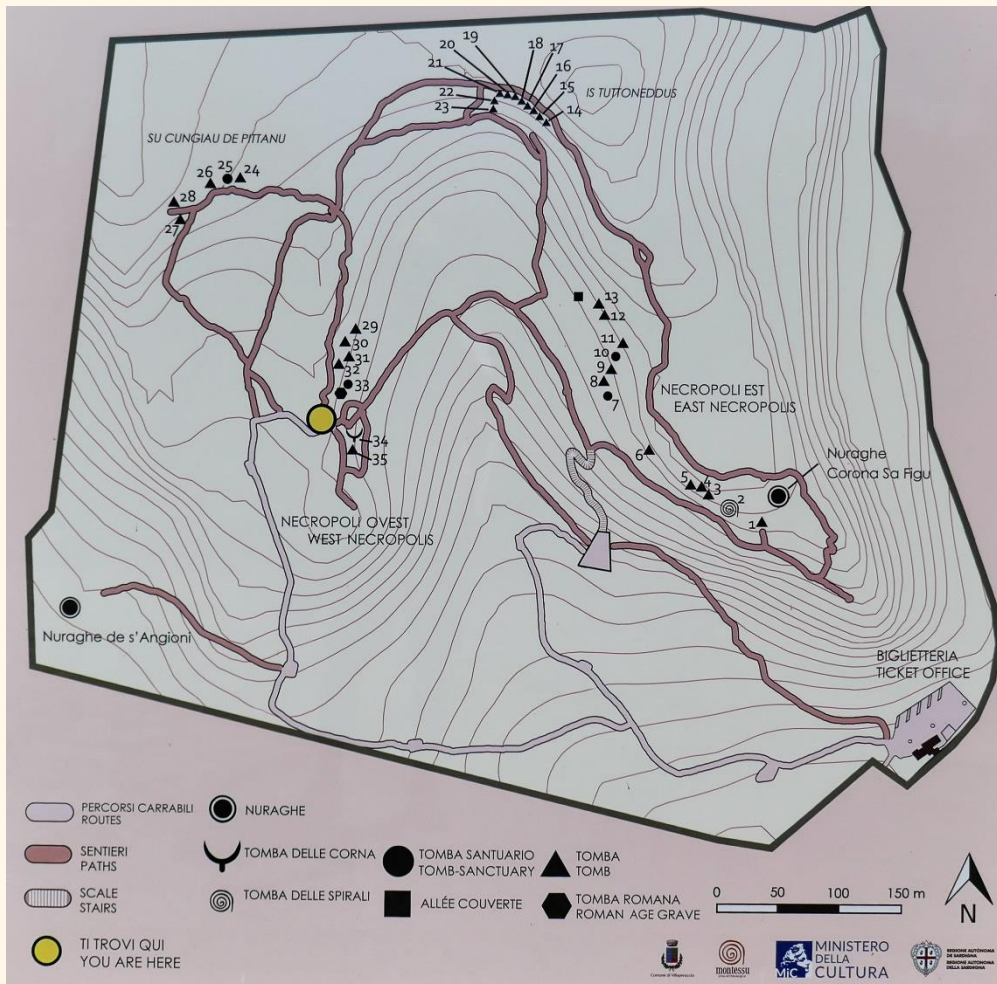

A Grotte Is Zuddasból a Cagliari közelében levő szállásunk felé autóztunk. A gyorsabb főút helyett a part mentén haladó SP71-es utat választottuk és nem bántuk meg. Ezen az úton, egészen Perda Longáig csodálatos tájképben gyönyörködhettünk. Nem győztünk meg-megállni!

39 A dél-szardíniai A Sulcis-Iglesiente régióban találgató Villaperucciótól kb. 2 km távolságra fekszik a Necropoli di Montessu, amelynek fogadóépülete és az odavezető út látszik ezen a képen. A fogadóépületben kis kiállítás, ajándékbolt és kellemes büfé-kávézó fogadja a látogatót. Ezen a jól megkutatott megfelelően kiépített túraösvényekkel, magyarázó táblákkal ellátott területen 35, túlnyomórészen újkőkori, kalkolitikum kori és kora bronzkori (Kr.e. 4000-1800) temetkezési helyet tekinthet meg, aki részán erre néhány órát. A Sa Pranedda dombvidékén, ahol a nekropolisz található, van még két, meglehetősen lepusztult nuraghe torony romja is. A magasabb pontokról szép kilátás nyílik a környékre.

Amennyire meg tudom ítélni, a Necropoli di Montessu egész Szardínia legnagyobb látogatható nuráge kor előtti temetkezési helye, amelynek egyes részeit a bronzkorig használták, sőt a 33-as sír mellett egy római kori temetkezési hely is található. A jól kiépített ösvények mentén az egész területet bejártuk. A látottak legszebb részeit igyekszem bemutatni a következőkben.

Az ősi, sziklába faradott sírűregek közül a keleti dombon található 2-es számú sír a legérdekesebb. A sírkamra teteje leomlott, feltehetően az 5000 éves erózió vitte el, így azonban jobban láthatóak a sír belső díszítései. Legjellegzetesebb díszítő elemeiről kapta mai nevét: Spirálok Sírja. A Necropoli di Montessu területén van még néhány faragásokkal díszített sírkamra, de ez a legszebb.

A 2-es sír falán a spirálok mellett itt-ott még felfedezhető az eredeti vörös festés néhány maradványa. A Necropoli di Montessun talált, főként kerámia leleteket a Cagliari Archeológiai Múzeumban és a közeli Santadi község múzeumában lehet megtekinteni.

A mennyezetén is spirálok voltak

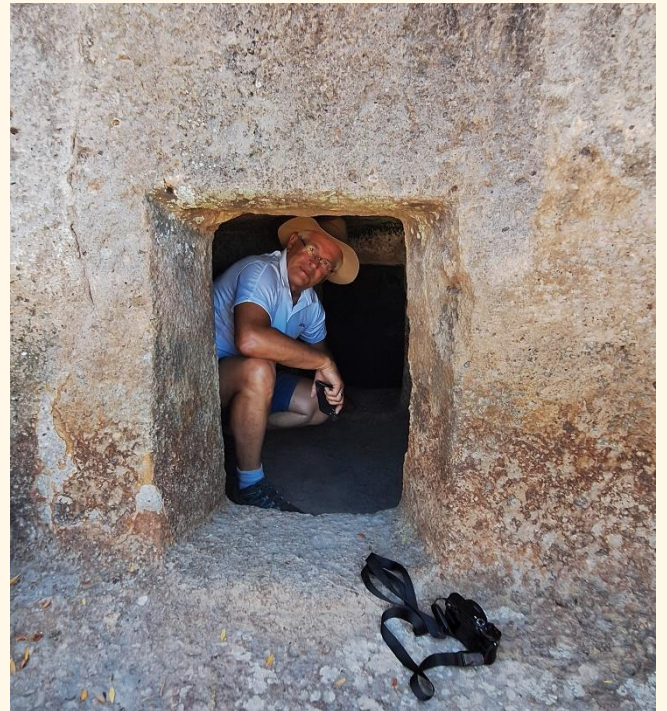
Még egy utolsó kép a 2-es sírről, csakis a bal oldali sírűreg 'V' alakú farkasfog bevésése miatt.

Az 5-ös számú sír két temetkezési padját egy kis oszloppal választották el. Az előtér teteje már leomlott, de az eredeti bejárat zárókő helye még látszik a padozatba mélyítve.

A 6-os számú sír bejárata és egy kíváncsi turista. A 6-os sír előtérénél a falfestés maradványa az Anyaistennő halvány sziluettét ábrázolja. Beljebb egy kisebb helyiség következik, majd tovább kúszva juthatunk a két temetkezési kőpadot tartalmazó legbelső sírkamrába.

Az igazán impozáns 7-es sírhely bejárata. Balra feljebb a jóval kisebb 8-as sírűreg.

A 7-es számú sír belső képe. A Montessu területén levő üregeket-barlangokat sokáig pásztorok használták, ide terelve a déli forráság elől nyájaikat. A nekropolisz kutatását Enrico Atzeni vezette az 1970-es években, ő elsősorban az késő neolitikus Ozieri kultúra tárgyi emlékeit (edények,

csészék, női szobor) azonosította.

A kívülről beszűrődő fény misztikus hangulatot teremt a 7-es sír belső terében.

A 7-es sírkamrát sírszentélynek tartják. A belső temetkezési helyet és a feltehetően szertartási célokat szolgáló első nagyobb helyiséget ez a fal választja el.

A 12-es (szintén beomlott) sírkamra. A kisebb előteret itt is kőlappal zárták le, majd innen nyílt a két elválasztott kőpadkát tartalmazó temetkezési kamra.

Egyes sírkamrák közelében megtalálták egykori záróköveket

A 14-21-es sírüregeket az északi domboldal sziklafalába mélyítették

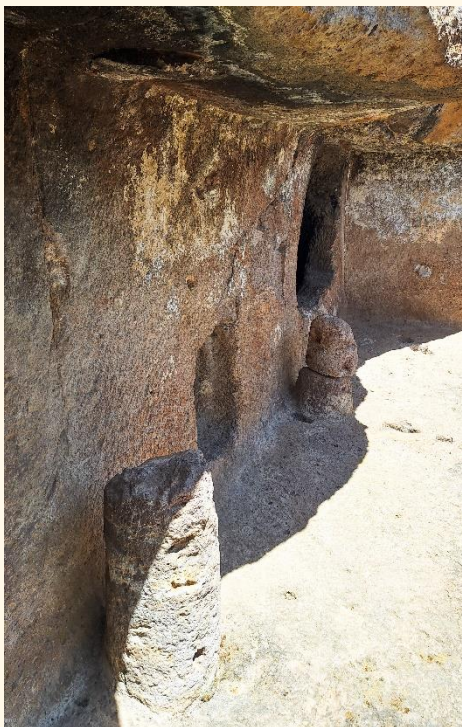

A 33-as sírszentély (Sa Cressiedda) előtt kőtömbökből kirakott félkör alakú terület jelszi a hely szent voltát. Innen léphetünk be a képen látható beomlott tetejű szertartási térbe, amelyből három nyílás nyílik a mögöttes

temetkezési helyiségbe. Az eredeti kicsi középső nyílást két oldalról keretező nagy ablakok és az előtte levő két oszlop nem az építés korából származnak, hanem későbbi használatra utalnak éppúgy, mint az előtérben levő kváderkövek.

A 33-as sírszentély temetkezési kamrája

A temetkezési helyiség kis bejárata melletti oszlopok

A Necropoli di Montessu a Sa Pranedda dombok által határolt völgy három oldala mentén épített sírcsoportokból áll. A természet alkotta amfiteátrum-szerű elhelyezkedés csak fokozza az egész terület ősi, archaikus hangulatát.

40 A Necropoli di Montessu közelében lévő Villaperuccio mellett, egy hordalékos síkságon található a „menhinek völgye”, ahol 7 db. egyrészt álló, másrészt ledőlt, vagy nagyrészt elpusztult menhirt tartanak számon. Ezek közül a három (vagy inkább három és fél) legnagyobbat kerestük fel. Ez itt a Terrazzu faluban áll, egy kissé elhanyagolt parkban.

A Terrazzuban levő menhir neve Luxia Arrabiosa, ami magyarul annyit tesz, hogy Dühös Lúcia. Az elnevezés egy óriás asszonyról szóló helyi mondához kapcsolódik.

Villaperuccio és a tőle délre fekvő Terrazu között, egy szőlőültetvény közepén, a szőlőskert és az üvegházak között találjuk a Is Pedras Crocadas menhireket. A nevük annyit jelent, hogy Fekvő Kövek. Ez arra utalhat, hogy az itt élők még a földön heverő állapotukban adták nevüket.

Úgy láttuk, az Is Pedras Crocadas melletti szőlősorokat rendszeren gondozzák, de az üvegházak üresek voltak és üveglapjaik közül sok össze volt törve. Az egész amolyan elhagyott tsz telep benyomását keltette. A két felállított és az egy fekvő maradt kisebb menhir viszont megérte a kitérőt.

Még egy utolsó fürdés Noránál...

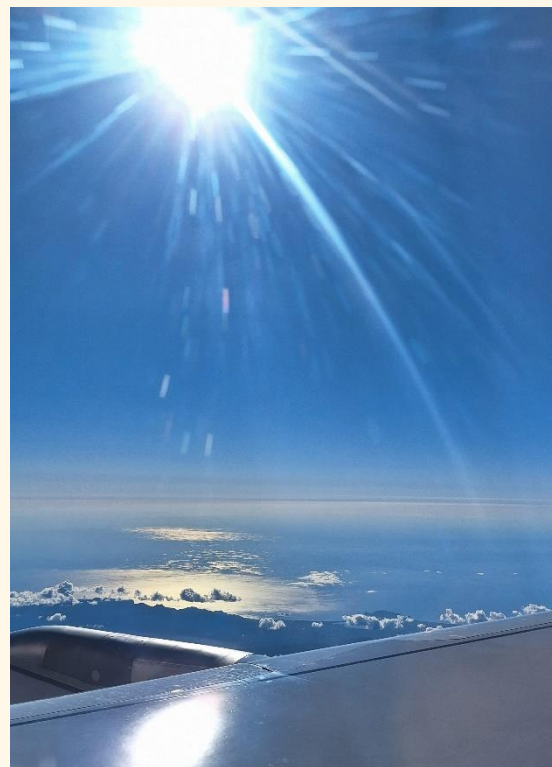

A Cagliari délnyugati részén levő Saline di Santa Gilla sós lagúnái között igyekeztünk a repülőtér felé. A 2700 hektár területet elfoglaló sekély vizű lagúnák Szardínia legrégebben működő sólepárló helyei. Itt már olyan nagy a sókoncentráció, hogy azok a rákocskák sem bírják, amelyek a flamingók fő táplálékai. Nem is láttunk itt egy madarat sem.

A Santa Gilla területén az ipari méretű sólepárlást Conti Vecchi mérnök indította el az 1920-as években. A sóüzem, hasonlóan a bányászvárosokhoz, sokáig önálló közösségként működött, munkáslakásokkal, iskolákkal, közösségi épületekkel. Az üzem egy része ma is dolgozik és emellett a régi műhelyek, irodaépületek kis sóügyi kiállításait lehet meglátogatni. Sőt kisbuszos kirándulásokat szerveznek a lagúnák között és az üzemi területen.

Ez a kép Cagliari repülőtérén készült, ahol kellemetlen meglepetés ért minket: nagy ügyesen lekéstük a Budapestre tartó gépet...

Még egy éjszakát Cagliariiban töltöttünk. Másnap ezzel a Lauda géppel repültünk Bécsig, majd onnan autóbusszal utaztunk Budapestre.

Ezzel szardíniai útvonalkövető posztjaink befejeződtek, de hátravan még néhány tematikus összeállítás...

TEMATIKUS ÖSSZEÁLLÍTÁSOK

Parti őrtornyok

Ez a térkép az 1572 és 1639 között épült parti őrtornyok pozícióját mutatja. A különböző színekkel az egyes építési időszakokat jelölték. A parti tornyok építése azonban jóval korábban kezdődött. A terjeszkedő iszlám a 8. század elejére elérte Észak-Afrikát, majd 827-ben elfoglalták Szicíliát is. Ezután az addig bizánci uralom alatt levő Szardínia védelme szinte lehetetlenné vált és egyre gyakoribbá váltak az arab-berber támadások és a part menti települések kifosztása. Egyes helyeken már ekkor elkezdték a megfigyelő tornyok építését. A giudicatók kora (9-14. század) után az Aragóniai Királyság hódítása következett, majd Kasztília és Aragónia egyesülése (1479) után Szardínia is az egységes Spanyolország része lett. A spanyolok a nagyobb városok megerősítése mellett néhány parti őr-, vagy inkább jelzőtornyot is építettek a 16. század első felében, amikor az Észak-Afrikából kiinduló kalózkodás kezdett nagyobb méreteket ölteni.

Az Észak-Afrikából kiinduló kalózkodás egyik célja a spanyol és portugál hajózás megzavarása volt a Földközi-Tenger nyugati részén. Errefelé a legfélelmetesebb kalóz Hayreddin Barbarossa volt az 1512 utáni években, de szorgosan kalózkodtak mások is, hol Algírból, hol Tuniszból, hol Dzszerba szigetéről indulva portyáztak a tengeren.

A képen: őrtorony Stintinónál, a La Pelosa strand közelében.

Hayreddin többször csatázott a spanyolokkal, de karrierjének fordulópontja 1531 után következett be, amikor az Oszmán Birodalom admirálisává nevezte ki Szulejmán szultán. A tenger fölötti uralomért tovább folyt a harc a muszlimok és a spanyolok között, azonban az oszmán fölényt még a Lepantói (Görögország) tengeri csatában elért keresztény győzelem (1571) után sem sikerült megtörni. A spanyolok 1574-ben végleg elvesztették az 1535-ben elfoglalt Tuniszt és erődjét, La Goletát (ahol melleleg Miguel de Cervantes is harcolt az oszmánok ellen). A muszlim kalózkodás pedig új erőre kapva folytatódott.

A képen: Tharros, a Spanyol Torony

Tunisz elvesztése után, a kalóztámadások fokozódó veszélye miatt át kellett értékelni a spanyol birtokok, így Szardínia védelmét is. II. Fülöp király már korábban, 1572-ben megbízta Marco Antonio d'Iglesias Camos kapitányt, hogy mérje fel Szardínia parti védelmét és jelölje ki a további védelem kiépítéséhez szükséges pontokat. Bár a korábbi századokban is építettek parti tornyokat, Camos kapitány 1572-ben mindössze 18 használható őrtornyot említett jelentésében. A

képen: a Torre di Tamariglio, Pischina Salida közelében

Szardínia parti védelmének tervszerű kiépítése 1580-as években kezdődött meg. A következő évtizedekben kb. 80 parti tornyot építettek meg és az Administratio del dret del Reai (Tornyok Királyi Igazgatása) nevű

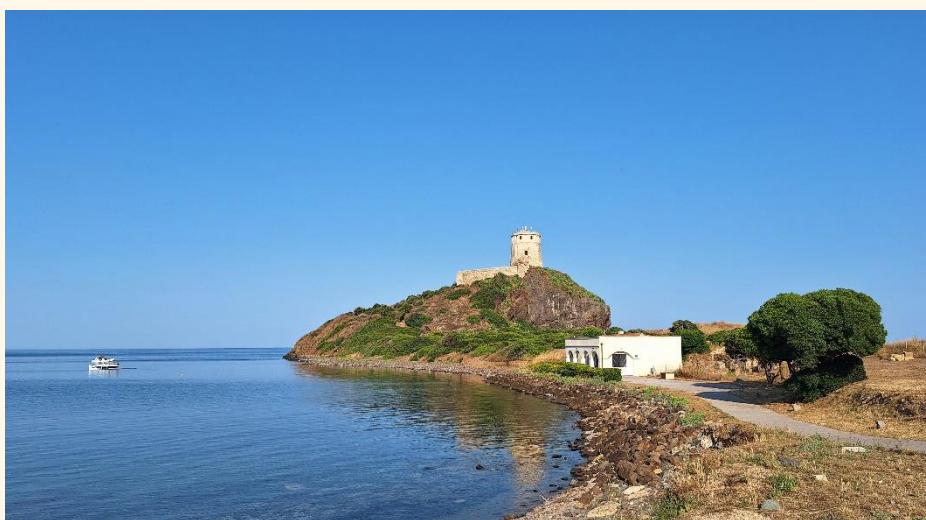

szervezet 1587-től átvette a sziget védelmének megszervezését, így a part menti védelmi rendszer létrehozását és fenntartását is. A keleti és a nyugati partvidék egyes szakaszain nem építettek tornyokat, mert a meredeken sziklás partszakaszokon nem vártak támadásokat.

A képen: torony az Oristano közeli Stagno di Cabras lagúna partján

A toronyrendszer kiépítése nem ment simán. Nehéz volt a pénzügyi források biztosítása, a korrupció, sikkasztás és a nem megfelelő anyagok használata (ócsítás) mellett a természet is okozott meglepetéseket. Ilyen volt az 1616-os földrengés, ami 8 tornyot rongált meg.

A képen: őrtorony az antik Nora romjainál, Pula közelében

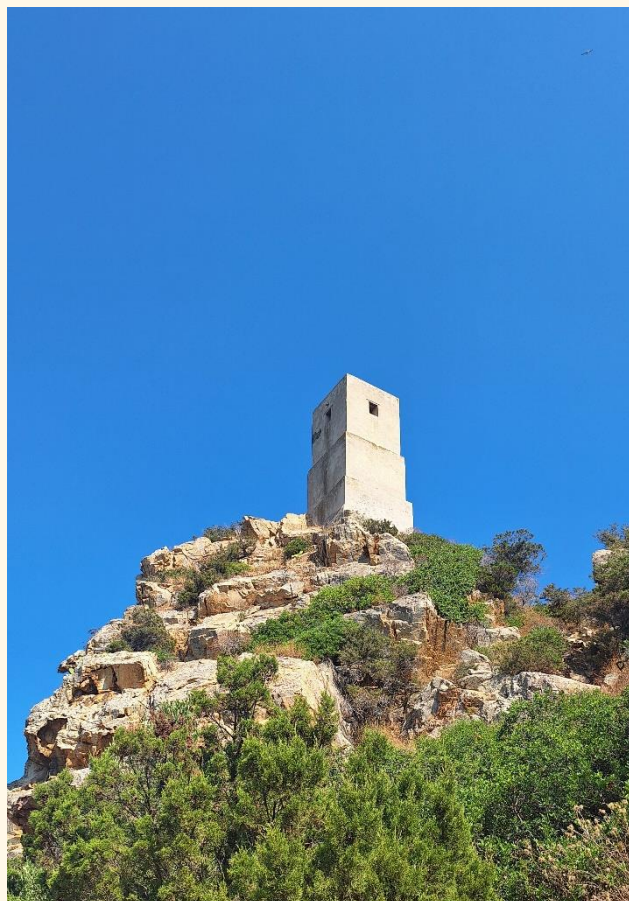

A Cagliariban székelő Tornyok Királyi Igazgatása szervezet nagy mennyiségű dokumentációt készített 1587-től kezdve, amely 263 kötete ma a Cagliari Állami Levéltárban található. A szervezet feladata volt a toronyépítés és karbantartás mellett a toronyparancsnokok, tüzérek, helyőrségi katonák kinevezése ellátása és zsoldfizetése is. Az Administratio del dret del Reai egészen 1842-ig működött.

A képen a hivatal által kiadott egyik szabályzat. A cím fordítása: Általános utasítások Őexcellenciája, az alkirály Valperga di Masino gróf (-tól) a királyság kapitányának, hadnagyának, hadnagyainak, várparancsnokainak, tüzéreinek és katonáinak kötelességeiről a királyság jó kormányzása és védelme érdekében. Kelt 1782. október 20-án. Cagliariiban, a Királyi Nyomdában. Ajánlom még modern forrásirodalomként a következőt: Mele, G. (2020). L'Amministrazione delle torri del regno di Sardegna (1583-1842). Bollettino Di Studi Sardi, 13, 35-134. <https://doi.org/10.13125/bss-5097>

A parti őrtornyok rendszere ugyan nem tudta teljesen megakadályozni a portyázó kalózsok támadásait, azonban a mindenképpen hatékony elrettentő erőt jelentett. A tornyok között jelzésrendszer működött, amely figyelmeztetései megfelelő időt adtak a közeli települések lakóinak a közelgő támadás előli menekülésre. A tornyok őrei nappal füst és kürtjelzésekkel jeleztek, éjszaka pedig szükség esetén tűzjelzéseket adtak. Ahol a vizuális jeltovábbítás nem volt lehetséges, például mert az adott helyen nem épült közbenső torony, ott futárok, vagy lovasok vitték a hírt a legközelebbi őrtoronyba. Emellett a tornyok között járőr szolgálat is működött, amit néhány fős csónakokkal hajózó tengeri járőrözés egészített ki.

A képen: a Torre de Salinas a keleti parton

Minden őrtoronyhoz helyőrség tartozott, amely általában csak a parancsnokból és legfeljebb öt-hat katonából állt. A hosszúra szabott szolgálati idő miatt a feladatot csak család nélküli emberek vállalták el. A tornyok fegyverzete valamelyes változatosságot mutat, attól függően, hogy mekkora volt a torony mérete. Kis tornyokban csak néhány puskát és jelzésre használt mozsárágyút tartottak, a nagyobb tornyokban ez kiegészült ágyúkkal is.

A képen: őrtorony Chia mellett

A parti őrtornyok általában kör alaprajzúak, de nagyságukban jelentős különbségek vannak. A kör alaprajzú tornyok átmérője 5 és 17 méter között van. Alakjuk a hengeres és a csonka kúp között váltakozik. Van néhány ettől eltérő alaprajzú torony is, ilyen például a Porto Torres-i hatszögletű torony, a négyszögletes Torre de Salinas, vagy az eredetileg egyetlen háromszögletű toronyként épült és később kibővített Fortezza Vecchia Villasimiusban.

A képen: Bosa kikötőjének őrtornya

Az őrtornyok a kalóztámadások számának csökkenésével elvesztették eredeti funkciójukat. Később, Napóleon uralmának leáldoztával, az 1815-ös bécsi kongresszus átrendezte Európa térképét. A Szárd-Piemonti Királyság az ekkor hozott törvények értelmében eltörölte a rabszolgaság jogi intézményét és törvényen kívül helyezte a kalózkodást. Ezután kezdődött meg Szardínia parti őrtornyainak leszerelése, amelyet azok katonai használatának megszüntetése követett 1842-ben.

A képen: a Torre de Prezzemolo Cagliariiban

A második világháború idején a parti őrtornyok egy részét ismét használatba vették. Ezekben katonai megfigyelőhelyeket, telemetriai, valamint optikai megfigyelő és jelzőrendszereket telepítettek. Ezeket a tornyokat 1989-ben szerelték le véglegesen. Manapság 105 db álló, egykori őrtornyot tartanak számon Szardínián.

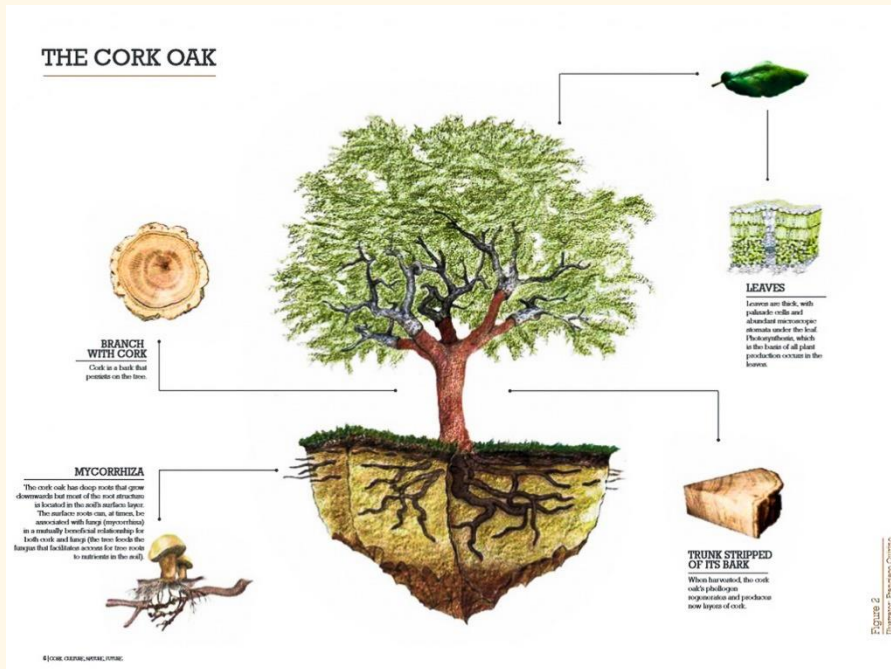
A képen: Torre di Santa Lucia

↑ A Torre di Piscinni a déli partszakaszon

↓ És végül a Torre di capo Malfatano

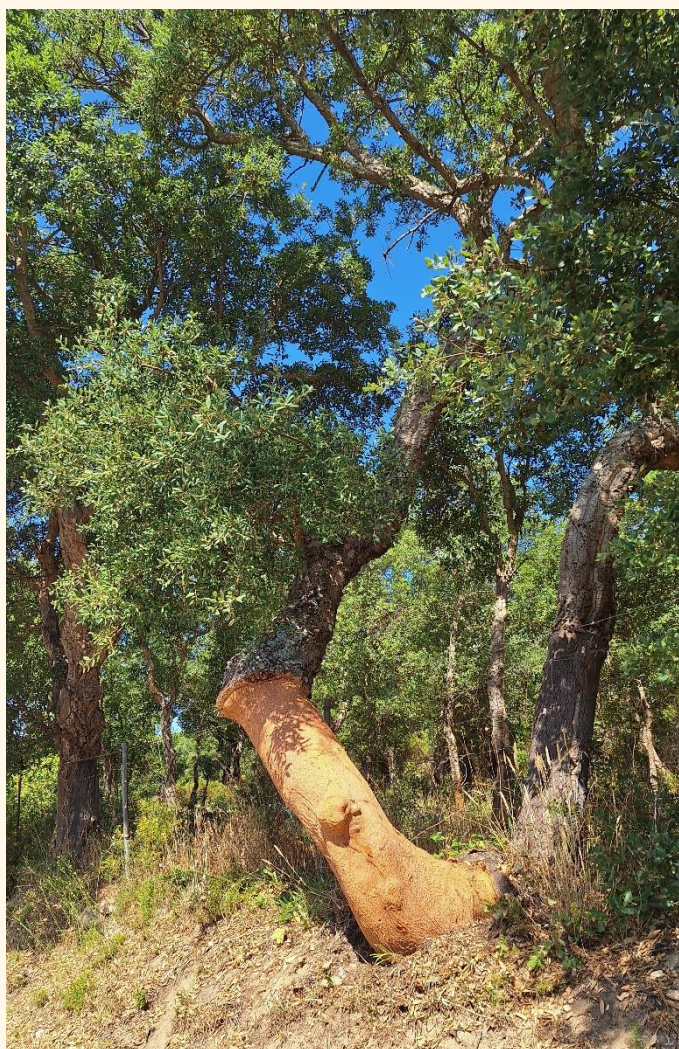
42 Szardínia területének jelentős részét foglalják el az erdőségek. Persze ne hatalmas szálfából álló erdőkre gondoljunk, hanem inkább amolyan mediterrán erdőségekre. A 640000 hektárnyi erdők nagyrészt gesztenyefából és fenyőfélékből állnak, de óriási területeket foglalnak el a paratölgy ültetvények is. Az erdőkön kívül sok a mediterrán bozótos, a macchia. A paratölgy örökzöld, 10-15 méter magas fa, amelynek törzsét és vastagabb ágait akár 5 cm vastag szivacsos kéreg borítja.

A fáról lefejtett vastag kérget különböző célokra használják évszázadok óta, emiatt a paratölgyet természetes elterjedési területein kívül, ültetvényeken is termesztik. A térképen jól látszik, hogy a legnagyobb termőterületek Portugáliában és Spanyolországban találhatóak, de nem elhanyagolható Szardínia 8-20 ezer tonnás éves parafa termelése sem.

Paratölgy erdő
Buddusò (Olbia-
Tempio megye)
közelében

A paratölgy ültetvény létrehozása hosszútávon fenntartható és a környezetet védő erdőgazdálkodást tesz lehetővé. A fa jól bírja az aszályos időszakokat és a talaj minőségére sem igényes különösképpen. A göcsörtös törzsű paratölgy kérgét a fa 20 éves kora körül kezdik lehántani, de először csak a törzs kb. 120 cm-es magasságáig. A fát ezután megjelölik, majd lehántott kéreg visszanovése után, 9-11 év múlva jöhet a következő szüret.

Szüret után a levetkőztetett fatörzs még vörös, csak később kezd el sötétre barnulni. A paratölgy első lehántott kérgé még nem megfelelő minőségű parafa dugók készítésére, ezért az első termést csak padlólapok és dísz tárgyak készítésére használják.

Csak a harmadik alkalommal lefejtett kéregből lehet megfelelő minőségű parafa dugót készíteni. A paratölgy kérgét az utolsó darabkáig felhasználják, az egyes termékek anyagréseinek kivágása után maradt részeket megőrlik és például szigetelőanyagok gyártására használják fel.

A frissen hántott fatörzs színe idővel megbarnul és újra indul a kéregképződés. Egy paratölgy 12-15 betakarításra elegendő fakérget termel, majd a már 150 évesnél idősebb fákat kivágják és feldolgozzák.

A szüretkor lehántott fakérget csíkokra vágva és halomba rakva kint hagyják az erdőben kb. fél évre. Az időjárásnak kitett kéregdarabokat ezután válogatják, osztályozzák, majd elkezdődik a feldolgozás. Ennek fontos művelete a kéreg gőzölése és főzése.

Ezen az Orgosolóban készült képen további feldolgozásra előkészített, válogatott paratölgy kéreg darabok láthatóak. Szardíniában járva úton-útfélen találkozhatunk parafából készített ajándéktárgyakkal, szuvenírekkel, de lehet venni parafa táskát, kalapot, sőt még cipőt is.

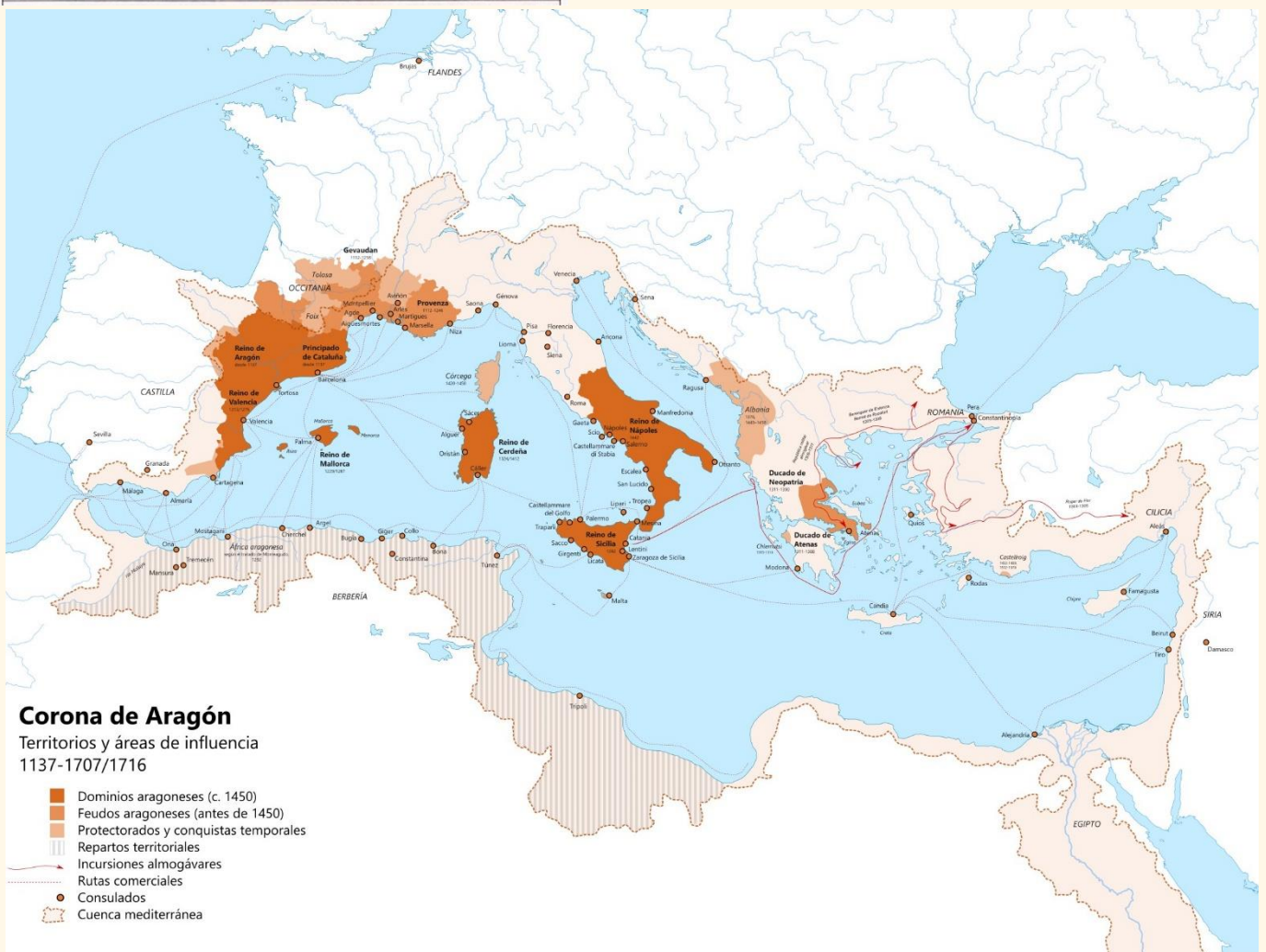
A legismertebb parafa terméket az 50-60 évesnél öregebb, legalább háromszor kergétől megfosztott fa ismételten kifejlődött kergéből, annak is csak egy bizonyos rétegéből lehet készíteni. A parafa dugó piacát veszélyezteti a palackozáshoz használt műanyag dugók elterjedése.

Végül még egy paratölgy liget képe a sziget középső részéről.

43 Szardíniára egyáltalán nem vártúrákra mentünk, mégis utunkba akadt néhány középkori erősség. Ezek szerepének megértéséhez kell egy kis történelmi áttekintés a sziget középkori eseményeiről. A bizánci hódítást követően Szardíniát közösen irányította bizánci császár által kinevezett polgári és a katonai vezető. Az arab tengeri támadások gyakoribbá válásával és a bizánci fennhatóság gyengülésével a két tisztség egyesült és örökletessé vált. A Cagliariiban székelő „bíró” (iudex) az arab nyomás erősödésére és a belső viszályok kezelésére a 9. században Szardínia 4 tartományra osztásával reagált. A mellékelt térképen zöld pontozott vonal jelöli ezek határait. Ekkorra már lazult a bizánci fennhatóság. A judikátusok (ezeket nevezik királyságoknak is) önállósulása a korábbi nagy egyházmegyék felosztásához vezetett, ami a Szentszék befolyását növelte. A szigeten a növekvő kereskedelmi kapcsolataik révén a Pisai és a Genovai Köztársaságok egyre nagyobb befolyást és birtokokat szereztek, aminek következtében a négy judikátus (Cagliari, Torres, Gallura és Arborea) közül csak a zölddel jelzett Arborea tudta még sokáig megőrizni önállóságát. A tengeri köztársaságok mellett még néhány itáliai előkelő család is szerzett

jelentős birtokokat Szardínián. A térképen az északnyugati részen sraffozással jelezték az észak-itáliai Malaspina család és a genovai Doria család fennhatósága alatt álló területeket. Csak megjegyzem, hogy Andrea Doria (1466-1560) volt az oszmán tengeri uralom és az észak-afrikai kalózok ellen legsikeresebben küzdő admirális.

Új fejleményként a pápa hozzájárulásával az Aragón Korona országai (ez nem azonos az Aragón Királysággal, bár az is beletartozik) beavatkozott Szardínia belső küzdelmeibe. Arborea judikátusa ekkoriban csak úgy tudta függetlenségét fenntartani a pisai és genovai befolyás alatt levő többi judikátussal szemben, hogy az Aragón Koronával szövetkezett. Arborea bírójának hívására (és persze a sziget ezüst és sóvagyonra megszerzésének reményében) az akkor még aragón trónörökös, a későbbi IV. Alfonz király partra szállt Szardínián, a mai Iglesias közelében, 1323-ban. Szardínia aragón-katalán meghódítása hosszú küzdelem után 1410-re fejeződött be, ami a birtokviszonyok megváltozása mellett a katalán közigazgatás és kultúra terjedését is magával hozta különösen Alghero és Cagliari térségében. A spanyol uralom egészen 1718-ig maradt fenn Szardínián.

A sziget belső harcai, a territoriális hatalom fenntartása érdekében, valamint a külső támadókkal szembeni küzdelmek során száznál is több várat építettek a 12. és a 16. század között Szardínián. Maria Serena Pirisino kutató térképe mutatja annak a 84 középkori várnak az elhelyezkedését, amelyek hol jobb, hol rosszabb állapotban, de az utókorra maradtak. Látható, hogy a sziget keleti, sziklás hegyek szabdalta területén nem építettek várakat ezekben a századokban.

A Castello Pedres romja Olbia belvárosától délre levő szikladomb fölé magasodik. A várat a judikátusok (giudicati) idején, 1296 és 1322 között építette a pisai Visconti család. Ebben az időben ez a család uralta a teljes északkeleti Gallura judikátust, ami jellemző a Pisai Köztársaság szardíniai befolyására. A várat az aragón-kasztíliai hódító harcok befejezése után, a 15. század elején elhagyták, majd lassan romba dőlt.

Leglátványosabb része a 10 méter magasan álló négyszintes, négyzetes alaprajzú központi torony.

Ardarába a Santa Maria del Regno templom csodálatos oltárképeit megnézni utaztunk. A Torres judikátus uralkodóinak ez előtt az oltár előtt kellett esküt tenniük hivatalba lépésükkor. A Santa Maria del Regno valaha a Torres judikátus központjául szolgáló 11. századi várhoz tartozott. A romos vár a méltán híres román stílusú templom közelében, egy kisebb domb tetején, ma is megtekinthető.

Szardínia középkori várainál három fő építési korszakot különböztetnek meg. Az elsőbe a bizánci uralom időszakában épült, majd a judikátusok korában felújított, korszerűsített várak tartoznak egészen a 12. századig. A második várépítési hullám a pisai és genovai 'gyarmatosítók' általi építkezések voltak (12-14. sz.), majd az aragóniai hódítók várai következtek a 14-15. században. A képen látható, a Bosa fölötti Serravalle-dombra épített várat a lombardiai eredetű Malaspina dello Spino Secco család emelte a 12. század elején.

Az Arborea judikátus keleti szélén, Szardínia középső részén épült fel Laconi vára, az Aymerich vár, ami eredetileg csak egy torony lehetett a 13. században. Ezt a toronyépületet a Katalóniából érkezett Aymerich család bővítette ki palotaépülettel, immár a hódítók aragón-katalán stílusában a későbbi századok alatt.

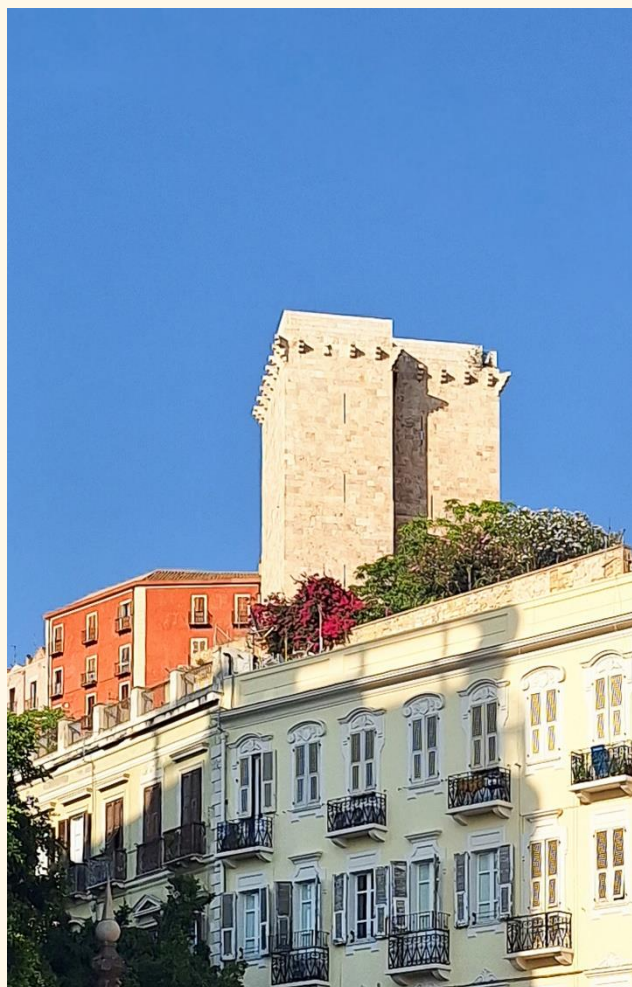
A Dél-Szardíniában levő Villamasargia község közelében levő stratégiai ponton épült meg a 13. században a Castello di Gioiosa Guardia vár. A fontos bányavidéket őrző erősséget a Della Gherardesca longobárd eredetű, de Pisában vezető szerepet betöltő család építtette. A sziklás hegyen álló várat talán két évszázadig használták, azután felhagytak vele. Nem csak a hegy tetején

épült erődítés, hanem a felvezető lejtőn is őrházakat emeltek.

Cagliariban 1305-ben kezdtek védelmi tornyokat építeni, érezvén a közelgő aragón hódítás előszelét. A megépült három hatalmas tornyot Giovanni Capula szardíniai építőmester tervezte és építtette meg. Ez itt a fehér mészkőből készült San Pancrazio torony a később épült fellegvár közvetlen közelében. Az aragón uralom idejében börtönként használták.

A kikötőhöz közelebb álló Elefánt tornyot 1307-ben építtette Giovanni Capula. Az aragón időkben ezt is börtönként használták. A 42 méter magas torony nevét a pisaiak jelképének számító elefánt szobráról kapta, amelyet a torony oldalán helyeztek el. Kissé korábban, 1305-ben épült még egy hasonló harmadik torony, a Torre dell'Aquila, azonban ez nagyrészt elpusztult a 18. században.

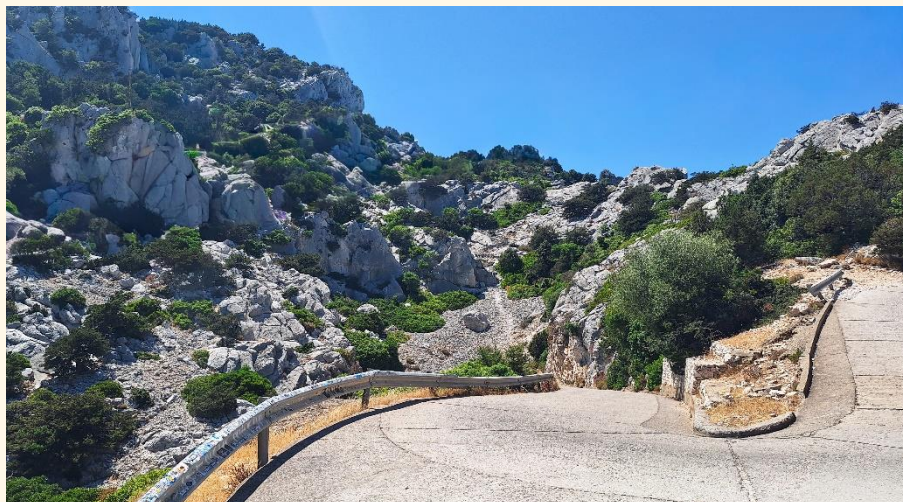
A Cagliariban álló háromtornyos San Michele várat a judikátusok idejében, a 12. században építették, de mai formáját az aragón hódítás után kapta. A várat 1350 és 1511 között az itt birtokos Carros nevű spanyol nemesi család lakta.

44 Szardínia autóút hálózata általában mindenhol jó állapotú, bár alárendelt utak esetében talákoztunk gyengébb minőségűekkel is. Sok helyen van sebességkorlátozás és alkalmanként figyelni kell a kószáló állatokra is. Vannak osztottpályás autóutak, de autópályának mégsem nevezném ezeket, mert többnyire hiányzanak a széles leállósávok, a tágas pihenőhelyek és a benzinkutak is. Viszont minden út díjmentes! A képen: az SS129-es út Bosa közelében.

Szardínia területe mindössze 24 000 km², úthálózata pedig elég sűrű ahhoz, hogy a sziget minden része viszonylag könnyen megközelíthető legyen. Ahogyan a térképen is látni, a nagyobb városokat jó minőségű autóutak kötik össze. A tengerpartok mentén a legtöbb helyen látványos, a partvonalat követő utak haladnak végig.

Egy keskeny, éles kanyarokkal teli mellékút az SS125-ös főút és a keleti tengerparton levő Cala Gogone között. Keskeny volta ellenére ez sem nevezhető rossz állapotúnak.

Az utakkal kapcsolatban egy kis történelem következik. A napóleoni háborús évek után a Savoyai-ház uralkodói igyekeztek a koronájuk alá tartozó Szardínia gazdaságát fellendíteni. 1820-ban szabályozták a birtokviszonyokat, majd a kereskedelem fejlesztése érdekében az útépitéseket és az utak karbantartását is megszervezték.

Károly Félix szárd-piemonti király 1830-ban kiadott rendelete alapította meg az útfelügyelők szervezetét, a Corpo dei Cantonierit. Az útfelügyelő szervezet hatásköre először Piemont és Szardínia területére terjedt ki, majd Itália egyesítése után, egész Olaszországra. Az olasz fasizmus időszakában, az 1920-30-as években jelentős útépitési program

indult Szardínián, amihez kapcsolódva sok új Casa Cantoniera házat építettek szerte a szigeten. A rendszer egészen az 1980-as évekig működött, csak ezután alakították át véglegesen az útfelügyelet és karbantartás szervezeteit.

Az útfelügyelők szolgálati helye és lakása is az állam által épített pompeji vörösre festett Casa Cantoniera házakban volt, amelyek közül sok mára már feleslegessé vált és elhagyatva omladozik. Az útfelügyelők valaha vasutasokéhoz hasonló szervezettségben és szabályzat szerint végezték összetett munkájukat a felügyeletükre bízott néhány kilométeres szakaszon.

Megfelelő szerszámokkal kellett rendelkezniük és még sárgaréz azonosító táblát is viseltek. Feladatuk az útkarbantartás mellett kiterjedt az útmenti árkok, hidak és járdák karbantartására, de a bajba került utazókat is kötelesek voltak megsegíteni.

A Casa Cantoniera házak nagy része szükségtelenné vált és ezeket el is hagyták, azonban a fontosabb helyeken megmaradt és elfogadható állapotú épületeket az ANAS (Azienda Nazionale Autonoma delle Strade) útkezelő ügynökség, a házak tulajdonosa, egy felújítási-átépítési program alapján renováltatta és megtartotta. Szardínián mindenesetre több helyen látni a romos, egykor vörösre festett szolgálati lakokat, egy valaha jól működő útfenntartó rendszer néma tanúit.

A normál nyomtávú fővonalakon modern motorvonatok közlekednek, mint ez is itt, Sassari pályaudvarán.

Keskeny nyomtávú turistavonat a Gennargentu hegyvidékén

Ez is egy turistavonat Gairo állomásán, szintén a Gennargentu hegység vidékén

szigetcsoportján, a Maddalena-szigeteken nem volt helyi lakosság a 18. század utolsó harmadáig. Az 1720 óta a piemonti Savoyai-ház uralma alatt levő szárd királyság katonái csak 1767-ben szállták meg az addig nagyjából senki földjének számító északi szigeteket, ahol csak néhány korzikai pástort találtak. Rövidesen erődítéseket kezdtek építeni a Maddalena-szigeten és a Santo Stefano-

szigeten, akkoriban még elsősorban Genova ellen. A közeli Korzika 1768-ban került a Francia Királysághoz, ezután a francia agressziótól való félelem miatt építették, erősítették tovább Szardínia északi védelmi vonalát. A Korzika felől induló francia forradalmi seregek meg is kísérelték a partraszállást Santo Stefanón 1793-ban, de a támadás kudarcba fulladt, pedig a franciák között ott harcolt egy tehetséges fiatal korzikai tüzértiszt is, név szerint Napoleone Buonaparte. A franciákkal szembeni bizalmatlanság még sokáig fennmaradt és további erődítések építésére ösztönözte a Szárd-Piemonti Királyság uralkodóit. Az 1861-ben egyesült Olasz Királyság a 19. század végéig jelentős ütemben folytatta a katonai építkezéseket, ami azt sugallja, hogy egy esetleges francia-olasz konfliktus esetén a Maddalena-szigetek kikötőit és erődcsoportját szánták volna az olasz flotta Földközi tengeri bázisának. Az első világháború idején, miután Olaszország 1915-ben csatlakozott az antanthoz (Entente), újabb erőd korszerűsítéseket határoztak el. A világháború vége után ismét fordult a kocka és az immár fasiszta Olaszország újabb katonai építkezésekhez kezdett 1934-ben a szigeteken, de most már a szövetségesek (Allies) támadására készülve. Az erődítések építése egészen az 1943. szeptember 8-i fegyverszünetig folytatódott.

A Maddalena-szigeteken és környezetében 39 katonai létesítményt, köztük több jelentős 19. századi erődöt tartanak számon. Ezek bejárására persze nem volt lehetőségünk, így szokás szerint csak szemezgetek. Ajánlott irodalom: Barbara Calanca: Il Cammino delle Fortificazioni – La Piazzaforte di La Maddalena (2021).

A Maddalena városa fölé magasodó sziklás kiemelkedésre 1808-1809-ben építették meg a háttérben látható Forte Carlo Felice. Nevét a Szardíniát 1800 és 1806 között kormányzó Carlo Felice herceg után kapta. Az erődítmény feladata a Maddalena-sziget északkeleti részének és a közeli hágóknak (Cala Camicia és Moneta) védelme volt. A korszerűtlenné vált várat 1857-ben leszerelték és eladták a közeli Caprera-szigeten birtokos Giuseppe Garibaldi egy lengyel barátjának. Garibaldi halála

(1882) után visszakerült az Olasz Királysághoz. Volt még egy kis hadi szerepe, amikor a sziget 1943-as német megszállása idején a védők harcba keveredtek a németekkel. A Forte Carlo Felicét az 1970-es években restaurálták, ma is látogatható.

Ez a 19. századi, tehát a repülés korát jóval megelőző időkben készült katonai térkép érzékelteti Maddalena fontosságát és központi helyzetét a Földközi-tenger nyugati medencéjének hajózásában.

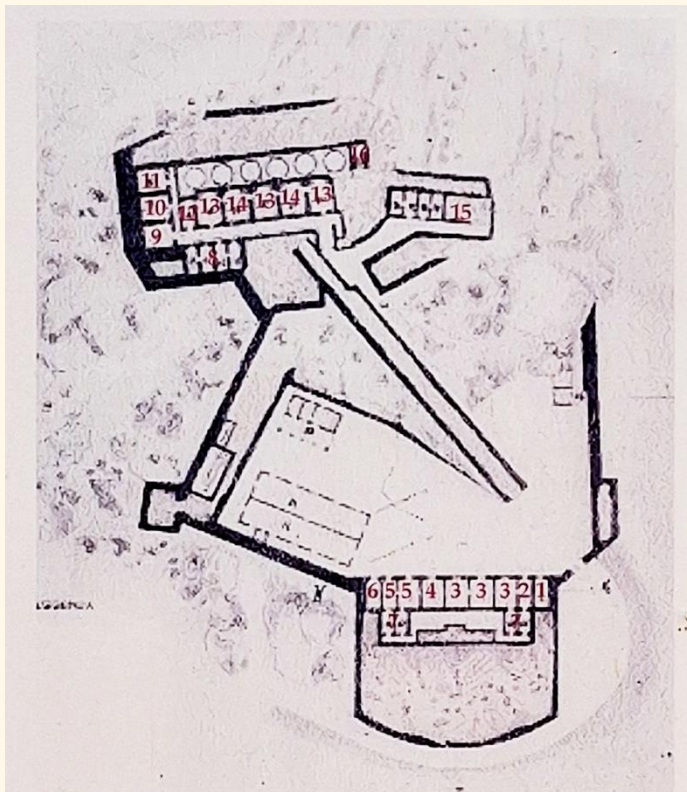
A Palautól keletre levő Medveszikla, a Roccia dell'Orso, csodás kilátóhely, innen jól rálátni a Forte di Capo d'Orso elhagyott erődjére. Az erődöt 1887 és 1893 között építették, feladata a Bonifacio-szoros, valamint Caprera-sziget és a

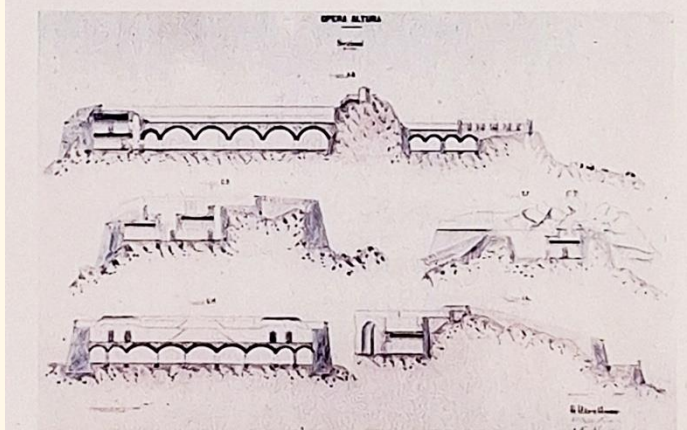
Santo Stefano-sziget előtti horgonyzóhely védelme volt. Fő fegyverzetét 6 db 280 mm-es tarack és négy ágyú alkotta, amelyeket 1943-ban 4 db légvédelmi üteggel egészítették ki. Jelenleg a Forte di Capo d'Orso elhagyott épületei nem látogathatóak

A Palau fölé nyugatról emelkedő sziklákra építették 1887 és 1893 között a Fortezza di Monte Altura erődtéseit. Ez az erőd (vezetéssel) alaposan bejárható és kellően kitáblázott. Ottjártunkkor az egész vezetett csoport csak kettőnkből állt, plusz a vezető.

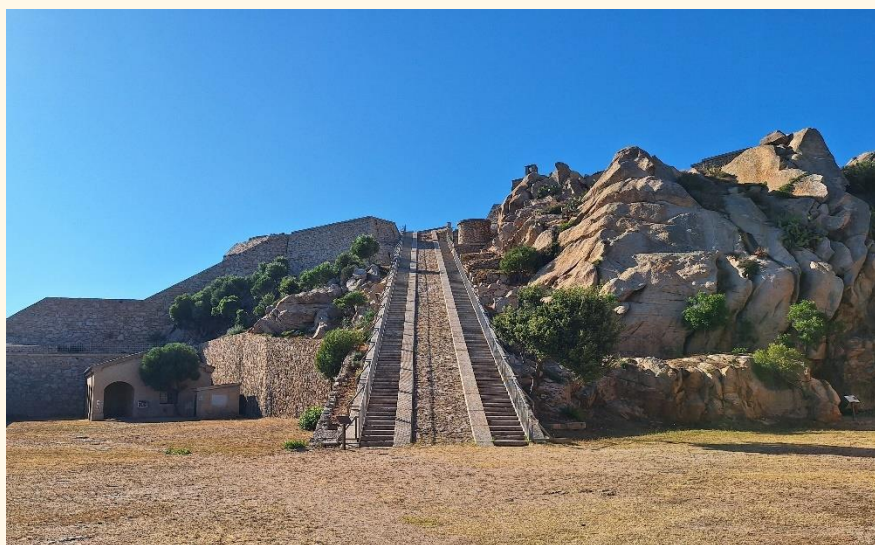

A Fortezza di Monte Altura alaprajza. A rajz felső részén, ahol a kis körök vannak, voltak telepítve a taracok és más tüzérségi fegyverek, valamint itt voltak azok a kisebb helyiségek, ahol a tarackok lőszerait kilövés előtt előkészítették és tárolták. Az alattuk levő tér részben lőszerraktár, részben kiszolgáló terület (zuhanyozók, mosóhelyiségek stb.) voltak. A rajz alsó részén levő helyiségek, laktanyaként, konyhaként és élelmiszer és lőszerraktárként szolgáltak, de itt volt a fegyvertár és a híradós helyiség is. A déli íves részen volt a 75 mm-es ágyú ütegállása.

A Monte Altura még a második világháború idejében is szolgálatban volt. Ekkor nagy kaliberű tüzérségi lövegei mellé tíz légvédelmi üteget is telepítettek, de így sem tudta megakadályozni a közelben horgonyzó Trieste cirkáló elsüllyesztését. A Caprera sziget közelében lehorgonyzott hajót egy 24 egységből álló B-17-es amerikai bombázóraj támadta meg 1943. április 10-én. A környező olasz erődök légvédelmi tüze ellenére a Trieste olyan súlyosan megsérült, hogy rövidesen elsüllyedt. A Monte Altura erőd a világháború után a haditengerészettől átkerült a tüzérség felügyelete alá, majd leszerelték és bezárták. Helyreállítása 1996-ban kezdődött meg.

Az erőd bejárata. Valaha persze nem ilyen rácsos kapuja volt, hanem egy masszív, tömör erődkapu zárta el az utat befelé. Érdekes látvány a kapu mellé felállított acél lövészkupolák sora is.

Ahogy az erőd udvarára lépünk, rögtön ez a lövegfelvonó rámpa tűnik szemünk elé. A nehézfegyverzetet ezen a rámpán vontatták fel csörlőkkel a fent levő tüzelőállásokba. A lépcsőtől jobbra, a sziklák alatt van a fő lőszerraktár bejárata.

A rámpa melletti lőszerraktár belső képe. A lőszerket lehetőleg bombabiztos és rezgésmentes helyre kellett elhelyezni, ezért kétéves munkával alakították ki az itteni gránittömbből ezt a raktárhelyiséget.

Csak érdekességképpen, hogy milyen lőszereket tároltak itt:

288GRC tarackhoz

149/35 mm-es ágyúkhöz

57 mm-es Hotchkiss ágyúkhöz

75B ágyúkhöz

87B ágyúkhöz

Nordenfelt gépfegyverekhez

A gránitba vájt lőszerraktárból csörlőkkel juttatták fel a lőszer a tüzérségi platform szintjére. Erek a képek a raktárból induló csörlős lőszerlift alsó és felső részét mutatják. Volt feljebb még egy csörlő is az itt felhúzott lőszer továbbítására.

A rámpa tetejéről visszatekintve jól látható az erőd kapuja, jobbra pedig a raktárak és az egyéb kiszolgáló épületek.

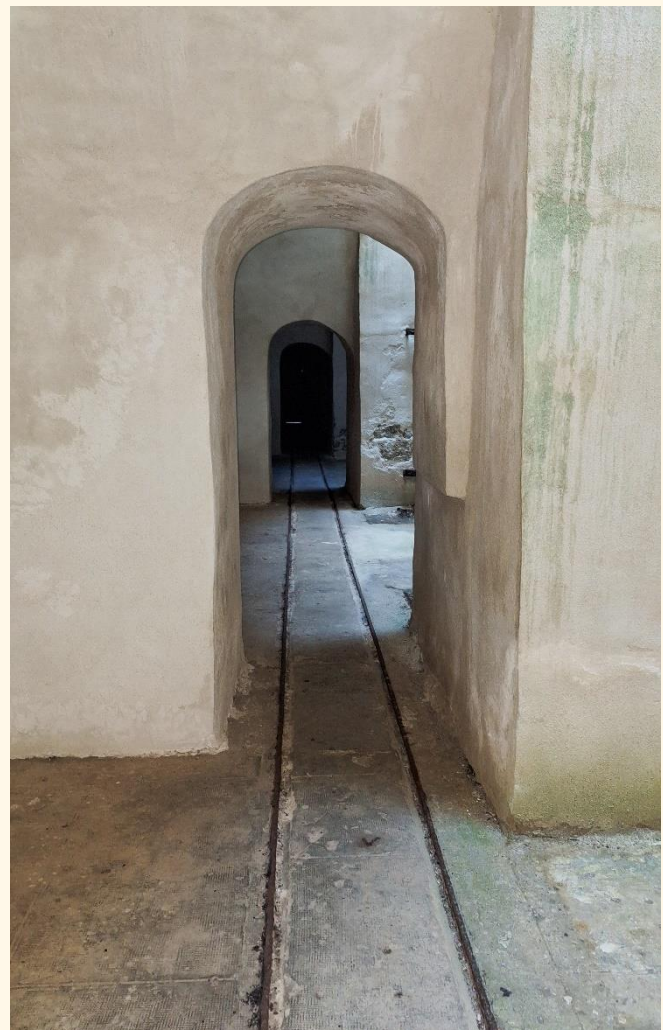
A balra látható lépcsőn lehet feljutni a tarackok lőállásához. Itt, a kissé alacsonyabban elhelyezkedő részen valószínűleg a Nordenfelt gépfegyverek voltak telepítve.

Itt, a Maddalena-sziget felé néző tüzérségi platón álltak az erőd fő fegyverei, a 6 db 288GRC howitzer (tarack). Középen, azok a most üveglappal lefedett négyzetes nyílások szolgáltak az előkészített lőszer felhúzására a tarackok alatt húzódó lőszer elosztó térből.

Alulról így néz ki az egyik lőszer felvonó kürtője, persze már az acélszerkezet nélkül

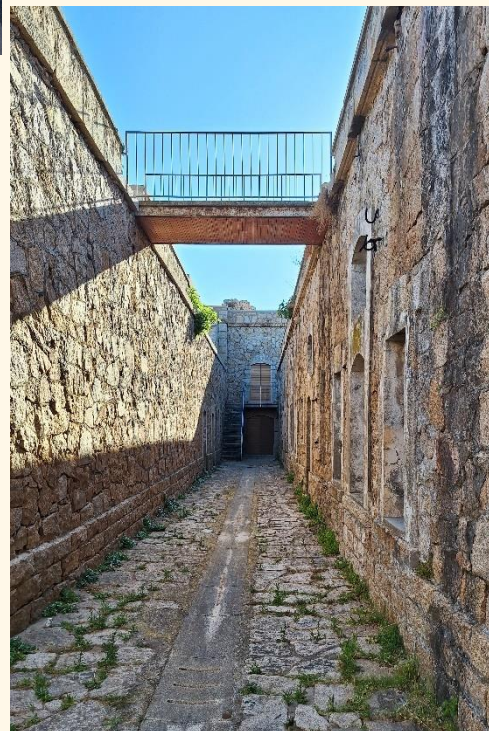

A Monte Altura fegyverzetét 1925 után kiegészítették a 6 lövegből álló M15 M600 légvédelmi ütegcsoporttal, amit 1943-ban 4 db 102/35-ös lövegre cseréltek fel. Ezek egyikének talapzata és rögzítő csavarjai láthatók a képen.

Az ütegplatform mögött, egy szinttel lejjebb húzódik ez a védett folyosó, amelynek jobb oldaláról egyéb kiszolgáló helyiségek, pl. zuhanyozók, illemhelyek nyíltak.

Innen lehet belépni ebbe a mosóhelyiségbe is. Ahogy látszik, itt kézi ruhamosásra voltak berendezkedve.

A Forteza Monte Altura kapujából dél felé tekintve láthatjuk az erőd 1996-ban kezdődött helyreállításának és idegenforgalmi látványossággá fejlesztésének eredményét, a nagy parkolót, valamint a fogadó és kiszolgáló épületeket...

46 Szardínia pásztorai, földművesei és halászhai körében már a 14. századtól széles körben használt eszközzé vált a resorza (szárdul: resòrza, resòrza, lesòrja, resòrja vagy arresòja), a behajtható pengéjű kés. Ezeket a mai napig sok változatban készítenek neves helyi mesterek. A resorza nem csak egyszerű használati tárgy, de egyre fontosabb jelzése lett az egyes emberek társadalmi helyzetének. Sokszor a tisztelet, vagy a megbecsülés jeleként ajándékozták a gondosan kidolgozott és díszített késeket, amelyek apáról fiúra szálltak. A szardíniai kések irodalma kiterjedt, amint azt magunk is tapasztaltuk. Szerinte a szigeten több nagyszerű kiállítású könyvet lehet vásárolni ebben a témakörben.

Ez itt a Szardínia északi részén fekvő Pattada városban 2021-ben megnyitott késmúzeum bejárata. A szigeten több olyan város, vagy késkészítő műhely található, amelyekről a rájuk jellemző és helyben készített kések típusait nevezték el. Ilyen a Pattadese, amelynek egyenes pengéje mirtuszlevél, vagy fűzfalevél alakú, nyelét pedig általában muflon, vagy kosszarvból készítik. Ugyanígy típusalkotó kések készülnek a délnyugati Arbus városában is. Az Arburesa kések pengéje szélesebb, babérlevél alakú, nyelük pedig kissé hajlított formájú, sokszor egy darabból készül.

Ezen a rajzon Giovanni Corbeddu Salis (1844-1898), Szardínia leghíresebb banditája áll, övébe tűzve pedig egy 19. században népszerű Sa Leppa'e Chitu nevű hosszú tört visel. Ezt a kardnak is beillő hosszú kést Dorgaliban készítették 1830-tól kezdve. A Leppa egyszerre jelezte viselője társadalmi státusát és viselője harciasságát. Ez a kés olyannyira veszedelmes fegyver volt, hogy az első világháború idején a Szardínián torborzott Sassari dandár (Brigata Sassari) harcosai is használták közelharcban az Isonzónál és Doberdónál. A szardíniai kések és török története a pásztori élet mellett összekapcsolódik a késpárbajok, a vérbosszú és a szigeten századokon át elterjedt banditizmus történetével. A középkorban már említett emberrablások után a spanyol megszállás alatt tovább terjedt a bűnözés. A Savoyai-ház uralma alá

került Szardínián már változatos eszközökkel és erőszakkal próbálták meg visszaszorítani a banditizmust a 18-19. században, kevés sikerrel. Még a 20. század elején is sorozatos rablások és gyilkosságok történtek, leginkább a sziget keleti, hegyvidéki területein, Orgosolo és Nuoro közelében.

Ez itt kérem, egy damaszkuszi acél pengéjű, muflonszarv nyelvű Arburesa kés. El kell mondanom, hogy Szardíniát a turizmus tömegessé válásával ellepték az olcsó késutánzatok. Némi alapismeret megszerzése után, vásárlás előtt vegyünk alaposan szemügyre a terméket, egyes részletek árulkodóak lehetnek. Azt is tudni kell, hogy igazi, Szardínián készült kézműves kést csakis 100 Eurótól felfelé lehet vásárolni, de láttam már 1800 Euróba kerülő példányt is.

Az egyesített Olasz Királyság hatóságai is igyekeztek visszaszorítani a bűnözést, ezért a fegyverként is használható késekkel kapcsolatban 1908-ban, Giovanni Giolitti miniszterelnöksége idején új törvényt hoztak, amiben kb. 6 cm-ben korlátozták a birtokolható hegyes kések pengehosszát. A szigorító rendelkezés hatására kezdett elterjedni a levágott hegyű, legfeljebb 10 cm élhosszúságú Galluresa és Mozzetta kések használata.

A képen egy Mozzetta látható.

És most néhány kép arról, hogyan is készült az én Mozzettám Cagliariában. Ezeket az egyedi késeket általában több hónapos várakozás idővel és megfelelő előleg lefizetésével lehet megrendelni. Személyesen jártam a készítő műhelyében, ahol hosszas egyeztetés után indult meg a kés elkészítése. Először a pengét (lama) vágják ki rozsdamentes acéllemezről.

Ezután jött a furatok elkészítése és a készítő bélyegének beütése

Ebből a kosszarv darabból fog készülni a kés markolata (manico)

A szarvat két félre vágják

A két megcsiszolt markolatfelet bélelik és előkészítik az összeillesztésre.

Szükség lesz még egy megmunkált acéldarabra, amely a markolat két felét tartja távol egymástól.

Szegecsekkel és csapokkal (Perni/Chiodi) illesztik össze a markolatot.

A markolatra kerülő hüvely, vagy gallér (Arco/Anello) rézlemezről készül

Már majdnem készen van!

Megcsiszolták, fényezték és most már postázható!

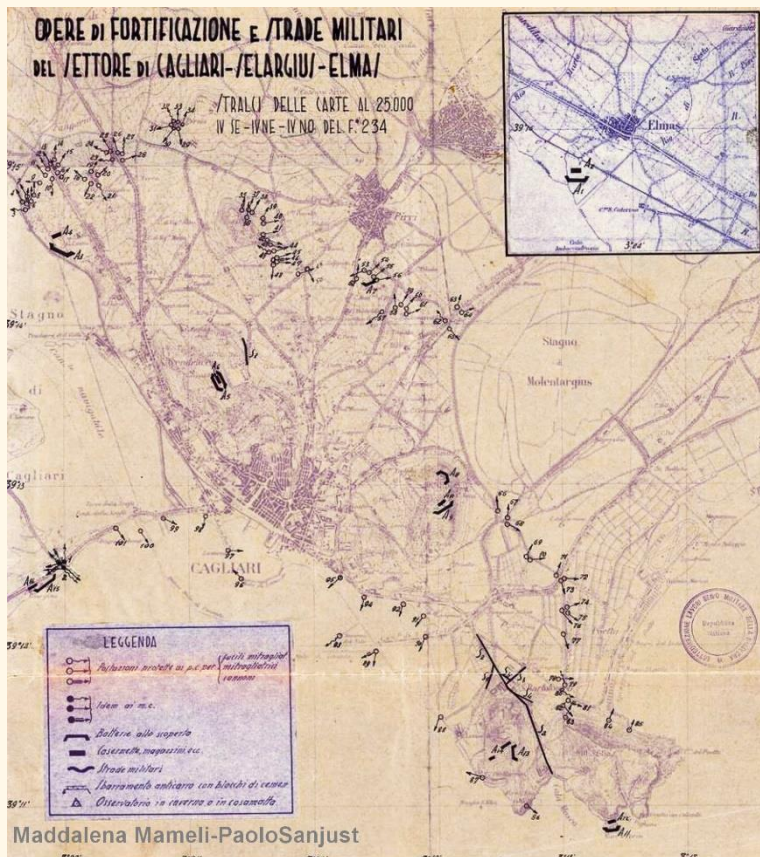

47

A második világháború idején Olaszország számára Szardínia partmenti védelme elsőrendű fontosságú lett. Korzika és Tunézia közelsége, valamint a szövetségesek várható támadása, a fenyegető partraszállás nagyarányú parvédelmi munkálatok elvégzésére készítette az olasz kormányzatot. Több körlevélben részletekbe menően szabályozták a beton

kiserődök, bunkerek építését 1931 és 1942 között. A szabályozás kitért a bunkerek besorolására, fegyverzetére, az alkalmazott beton receptúrájára, a lőrések kialakítására és az álcázásra is. A munkálatokat az 1942-ben létrehozott XIII. hadtesthez tartozó Védelmi Munkák Irodáját, valamint az Általános Mérnöki Igazgatóságot, amelyek irányították és ellenőrizték a bunkerek tervezését és kivitelezését. A védelmi építési kampány során 1943-ig Szardínián 458 védelmi építmény elkészült és fel volt fegyverezve, további 114 közel állt a befejezéshez és még további 194 esetben folyamatban voltak a munkálatok.

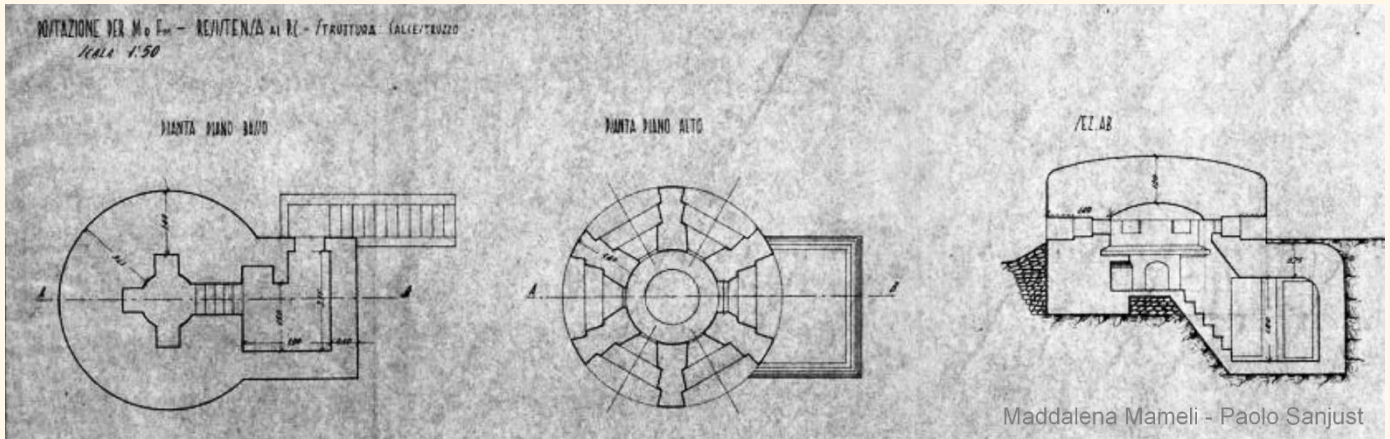

A második világháború idején az olasz és a vele szövetséges német légerő is fontos légi bázisokat tartott fenn Szardínián, ezért a sziget gyakori szövetséges légitámadásoknak volt kitéve. Egészen az olasz kapitulációig német egységek is tartózkodtak a szigeten. A sorozatos olasz katonai kudarcok miatt a Fasiszta Nagytanács 1943. július 25-én leváltotta Benito Mussolinit, majd a Pietro Badoglio marsall vezette új kormány 1943. szeptember 3-án aláírta a kassibeli fegyverszünetet a szövetségesekkel. A német csapatok pedig az Antonio Basso olasz tábornokkal kötött egyezség alapján 1943. szeptember 8-án elhagyták Szardíniát és visszavonultak Korzíkára.

A kapitulációval egyidőben természetesen a bunkerek és betonerődítmények építése is abbamaradt. Tekintve, hogy a Szardínia partjai

közelében kiépült bunkerrendszert közvetlenül nem támadták a szövetségesek és a szigeten partraszállási hadművelet sem történt, a háború alatt épült védelmi építmények jelentős része sértetlenül áll ma is. A mellékelt katonai térképen a leginkább fenyegetett és a védelemre gondosan felkészített Cagliari védelmi létesítményei vannak feltüntetve. Érzékelhető a bunkerek sűrűsége, ami azért más vidékekre nem jellemző, bár betonbunkereket a partok közelében mindenütt lehet találni. A következőkben az általunk felkeresettek közül mutatok néhány fotót. A világháborús megfigyelő és lőállások készítésekor alkalmanként korábbi építményeket is felhasználtak, átalakítottak. Így járt a Cagliariától keletre, közel a tengerhez álló Nuraghe Diana ősi tornya is, aminek a tetejére lőréses beton lőállást építettek.

A kisméretű betonbunkerek alaptípusának tervrajza. Hasonló kialakításúakból épült a legtöbb a part közelében.

Egy „pillbox” bunker a nyugati part közelében, Portixeddunál.

Ugyanennek a belső tere

A hátoldali bejáratnál levő kis helyiség néhány lépcsőfokkal alacsonyabban helyezkedik el, a lőállások szintje alatt (Portixeddu). A bejáraton eredetileg acél ajtó volt mindenütt, de ezeket mára már nem látni a helyszínen. Legfeljebb az erős sarokvasak maradtak meg.

A

Portixeddu közelében haladó mellékútvonal környezetében három kisbunkert találtunk. Kilátás a második bunker lőréséből a tenger felé.

Az egyes bunkerek építésénél valamelyest eltértek a títustervektől, hogy alkalmazkodjanak a helyi terepviszonyokhoz. A Portixeddu közeli első bunker bejárati része sem teljesen szabályos.

Portixeddu harmadik bunkere az úttól a part felé eső domboldalon épült. Ezek a kézi lőfegyverek, géppuskák használatára épült bunkerek egészen jól belesimultak a tájba.

Ezt a bunkert a Bosa mellett elhaladó, a kikötő felé vezető út mellett találtuk. A Szardínia nyugati partján levő bosai kikötő védelméről több bunker építésével igyekeztek gondoskodni.

Bosa kikötőjének mólója végénél egy természetes szikladomb áll, amelyre még a spanyol időkben egy

nagyméretű

őrtornyot

építettek. A domb alsó részét három betonbunkerrel

erősítették meg a második világháború idején.

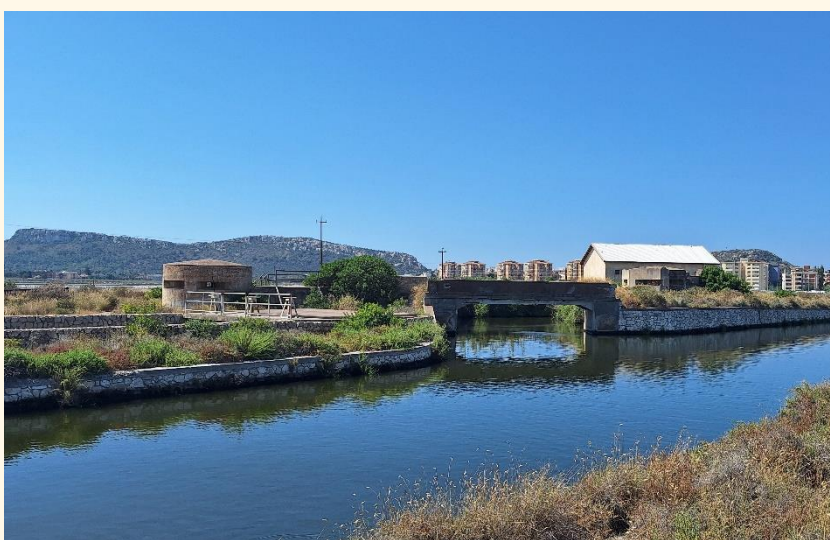
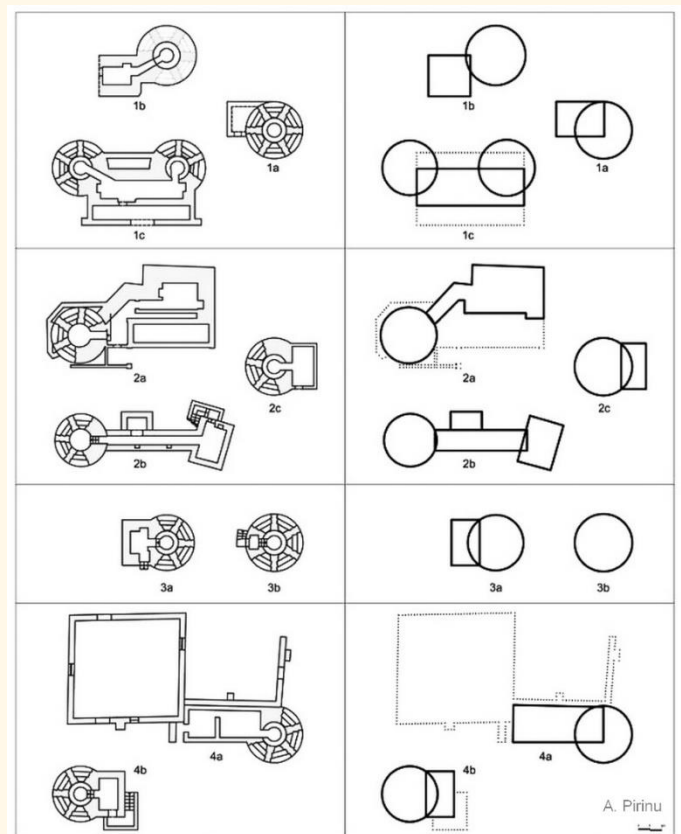

Bosa, a kikötői szikla öböl felőli oldalán épített bunker

A Bosa kikötője közelében vezető útvonalat ilyen bunkerek őrizték

Cagliari városát több súlyos szövetséges bombázás érte a második világháború alatt. Fontos kikötőjét, katonai létesítményeit és magát a várost bunkerek és erődítések egész sorával védték a fenyegető szövetséges partraszállás ellen. Az utóbbi években a Cagliari-t övező bunkerrendszer egy részét, nevezetesen a városközponttól keletre fekvő Molentargius-Saline Regionális Park területén található 10 db bunkert felmérték és azokat a készülő bunker adatbázis részére katalogizálták. Ez a rajz az említett területen levő bunkerek típusrajzait foglalja össze. A Molentargius Saline park egy 1600 hektáros vizes élőhely, sekély édes- és sósvízű tározói a madarak, köztük a flamingók kedvelt tartózkodási helyei. Valaha itt fontos sókitermelő helyek voltak, ahonnan a sót szamárháton szállították el. Ajánlott irodalom: Andrea Pirinu, Andrés Martínez-Medina, Nicola Paba: Towards a digital database of Sardinian II WW military heritage: a first repertoire in the territory of Cagliari

A Molentargius Saline park hajózható Canale Palms vize mellett, a Via del Sale úton autózva több bunkerrel és kiserőddel találkozhatunk. A költségek csökkentése érdekében nagyobb betonbunkereket csak oda építettek, ahol ez elkerülhetetlen volt. Az általános követelmény az olcsóság és a gyors kivitelezhetőség volt. Itt, a Via del Sale egy pontján, ahol több csatornaszakasz találkozik, muszáj volt egy több elemből álló bunkercsoportot építeni. Ezen a képen ezek közül kettőt is felfedezhetünk.

Ez pedig a Via del Sale harmadik bunkere

A közelben, a Via della Fauna menti kisebb csatorna partjára két betonerőd is épült, egymás közvetlen közelébe. (ezek a 3-as szektor 3a és 3b jelű bunkerei)

A 3a jelű bunker hátsó, bejáratí része és a kör alakú, lőállásokat tartalmazó része.

A 3a bunker belső tere. A lőpad alatti kisebb üregekben tárolhatták a lőszert.

A 3b bunkert több szintesre építették. A lőállásokat magába foglaló rész a legalsó szinten helyezkedett el.

48 Szardíniai áttekintésünk ezzel befejeződött, búcsúzunk. Amit sikerült megnéznünk a Szardínián töltött néhány hetünk alatt, azt igyekeztem bemutatni az elmúlt 47 posztban. Sajnos most többre nem futotta, mert elfogyott az időnk is, meg az erre az útra szánt pénzünk is. Pedig még bőven lett volna látnivaló! Reméljük, majd legközelebb... Miket is hagytunk ki? Csak ami hirtelen eszembe jut: Sassari archeológiai múzeuma, Iglesias bányamúzeuma,

San Pietro szigete, Sant'Antioco szigete, sólepárlói és múzeuma, a néprajzi gyűjtemények, a híres és látványos egyházi ünnepek, felvonulások, még néhány vár és erőd, a többszólamú szardíniai pásztorénekek meghallgatása, Asinara szigete és háborús emlékei, néhány további nemzeti park, a Gola di Gorropu kanyontúra, a Monte Arci megmászása és mennyi más érdekesség! Talán még lesz rá lehetőségünk...

Búcsúzól néhány fényképet mutatok azokról az ételekről, amiket volt szerencsénk megízlelni. A nevüket már rég elfelejtettem, nem is próbálom kideríteni...

